



—  
Верховний  
Суд

ОГЛЯД  
практики застосування  
Верховним Судом  
норм про субсидіарну відповідальність  
у справах про банкрутство  
(актуальна судова практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,  
за травень 2020 року – червень 2021 року

## ЗМІСТ

1. Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності. Притаманною ознакою цивільно-правової відповідальності є те, що особа, яка є відповідачем, повинна доказати відсутність своєї вини. 6
2. Якщо після визнання боржника банкрутом, за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника, погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, то такі особи можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності за виникнення заборгованості боржника, доки вони не доведуть протилежного. 8
3. Виявлення наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено на ліквідатора банкрута, що пов'язано з виконанням ним своїх повноважень. Саме детальний аналіз ліквідатором фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дасть змогу йому виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи. 13
4. Вирішуючи питання щодо вини (виду вини) суб'єкта субсидіарної відповідальності, слід виходити з обов'язків та повноважень суб'єктів відповідальності стосовно боржника, покладених на них законом та/або статутом, враховуючи при цьому положення частин першої, третьої статті 5 Закону про банкрутство (частин першої, третьої статті 4 КУзПБ). 17
5. На засновників, керівників та заінтересованих осіб боржника покладається субсидіарна відповідальність у разі вчинення ними винних дій, спрямованих на виведення майнового активу боржника у вигляді об'єкта нерухомого майна, що зменшило платоспроможність або стало причиною неплатоспроможності боржника, а згодом, після визнання боржника банкрутом, унеможливило формування ліквідаційної маси банкрута і, відповідно, задоволення вимог кредиторів. 22

6. На керівника боржника не покладається субсидіарна відповідальність, якщо доведено відсутність його волевиявлення, яке б характеризувалось прямим умислом, щодо вилучення майна боржника та припинення його діяльності і щодо наслідків таких дій – настання його неплатоспроможності та банкрутства, невиконання зобов'язань перед кредиторами. 28
7. Покладення субсидіарної відповідальності на керівника боржника як на його одноосібний виконавчий орган становить втручання держави у майнові права такої фізичної особи. 32
8. Особа, відкликана з посади голови правління, тобто фактично позбавлена будь-яких повноважень, не могла й не може нести відповідальність за управлінські рішення (дії/бездіяльність) третіх осіб, які в подальшому були уповноважені здійснювати керівництво товариством, забезпечувати його подальшу діяльність та ліквідацію. 36
9. За наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі ліквідатор подає заяву про покладення субсидіарної відповідальності не раніше, ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі у разі недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута. 39
10. Висновок розпорядника майна щодо виявлення ознак доведення боржника до банкрутства та відомості, наведені у ньому, за відсутності інших доказів на підтвердження підстав для покладення субсидіарної відповідальності, не можуть бути самостійною підставою для застосування такої відповідальності. Обставини, які стали підставою для визнання судом боржника банкрутом, не можуть ототожнюватися з підставами для субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у справі про банкрутство. 43
11. Відсутність податкової звітності за визначений період не є безумовною підставою для притягнення керівника до субсидіарної відповідальності, оскільки така звітність лише є інформативним відображенням діяльності юридичної особи, яке може бути використане не як основний, а як один із доказів. 47
12. Власник (засновник) боржника та орган управління його майном зобов'язані передбачити можливість настання негативних для боржника наслідків і вчинити передбачені Законом про банкрутство заходи щодо

запобігання банкрутству боржника (стаття 5 Закону про банкрутство), які перебувають у причинно-наслідковому зв'язку із обставинами неможливості боржника здійснювати господарську діяльність та отримувати прибуток, що в подальшому створили умови та підстави для визнання боржника банкрутом з неможливістю задовольнити кредиторські вимоги у межах справи про банкрутство за рахунок майна боржника.

У разі визнання господарським судом обґрунтованими та доведеними вимоги про покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб суд зобов'язаний застосувати норми про позовну давність, якщо про це заявлено стороною у спорі до ухвалення судом рішення.

50

13. У разі визнання господарським судом обґрунтованими та доведеними вимоги про покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб суд зобов'язаний застосувати норми про позовну давність, якщо про це заявлено стороною в спорі до винесення судом рішення.

54

14. У разі доведення, що стан неплатоспроможності боржника – комунального підприємства настав унаслідок передачі його активів іншій юридичній особі, на власника боржника (орган місцевого самоврядування) може бути покладена субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями такого боржника.

56

## Перелік уживаних скорочень

ГК України	– Господарський кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
Закон про банкрутство	– Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КК України	– Кримінальний кодекс України
КУпАП України	– Кодексу України про адміністративні правопорушення
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
ЦК України	– Цивільний кодекс України

**1. Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності. Притаманною ознакою цивільно-правової відповідальності є те, що особа, яка є відповідачем, повинна доказати відсутність своєї вини**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ліквідатора ПП "Трубіж Агро" постанову Північного апеляційного господарського суду від 20.01.2021 та рішення Господарського суду Київської області від 26.05.2020 у справі № 911/2243/18 про банкрутство ПП "Трубіж Агро" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

## ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Київської області від 15.01.2019 ПП "Трубіж Агро" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на учасників боржника, його керівні органи та третіх осіб і просив суд стягнути солідарно з громадянина Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії ОСОБА\_3, ТОВ "Трубіж Агротек" та ОСОБА\_1 на користь ПП "Трубіж Агро" кошти в сумі 19 800 833,02 грн.

Заява мотивована тим, що за результатами аналізу фінансово-господарської діяльності боржника ліквідатором встановлено, що попереднім керівником і засновником ПП "Трубіж Агро" ОСОБА\_3, а також ОСОБА\_1, яка виконувала повноваження керівника боржника в окремий період часу, приймалися нераціональні управлінські рішення, що спричинили накопичення кредиторської заборгованості боржника; активи боржника було відчужено на користь пов'язаної особи – ТОВ "Трубіж Агротек", засновником якого також є ОСОБА\_3. На підставі статті 41 Закону про банкрутство і статті 61 КУзПБ кредиторська заборгованість боржника згідно з реєстром вимог кредиторів у сумі 19 800 833,02 грн підлягає стягненню солідарно з ОСОБА\_3, ОСОБА\_1 та ТОВ "Трубіж Агротек" на користь ПП "Трубіж Агро".

Рішенням Господарського суду Київської області від 26.05.2020, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 20.01.2021, відмовлено в задоволенні заяви ліквідатора ПП "Трубіж Агро" з мотивів ненадання ним належних та достатніх доказів на підтвердження обставин, які б свідчили про наявність в діях ОСОБА\_3, ОСОБА\_1 та ТОВ "Трубіж Агротек" ознак дій з доведення ПП "Трубіж Агро" до банкрутства, а отже, підстав для покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на зазначених осіб немає.

Не погоджуючись з цими судовими рішеннями, ліквідатор банкрута звернувся до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просив їх скасувати і ухвалити нове рішення, яким стягнути солідарно з громадянина Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії ОСОБА\_3, ОСОБА\_1 та ТОВ "Трубіж Агротек" на користь ПП "Трубіж Агро" кошти у сумі 19 800 833,02 грн.

## ОЦІНКА СУДУ

Скасовуючи оскаржувані судові рішення та направляючи справу на новий розгляд до місцевого господарського суду, КГС ВС зазначив про таке.

Відповідна заява про покладення субсидіарної відповідальності може бути подана ліквідатором до суду в разі, коли буде встановлена недостатність майна боржника для повного задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство, про що і зазначав ліквідатор у даній справі.

Водночас положення частини другої статті 61 КУзПБ не встановлюють ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника. Отже, саме детальний аналіз ліквідатора фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дасть змогу ліквідатору банкрута виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Зазначаючи про відсутність належних та достатніх доказів на підтвердження наявності в діях ОСОБА\_3, ОСОБА\_1 та ТОВ "Трубіж Агротек" ознак дій з доведення ПП "Трубіж Агро" до банкрутства, суди попередніх інстанцій не врахували, що субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності. Притаманною ознакою цивільно-правової відповідальності є те, що особа, яка є відповідачем, повинна доказати відсутність своєї вини.

Тобто в разі якщо після визнання боржника банкрутом, за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника, погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, то такі особи можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності за виникнення заборгованості боржника, доки вони не доведуть протилежного (постанови КГС ВС від 17.06.2020 у справі № 924/669/17, від 24.02.2021 у справі № Б8/191-10, від 07.04.2021 у справі № 911/1815/17).

У мотивувальній частині оскаржуваних судових рішень немає посилання на конкретні докази, надані відповідачами на спростування наведених ліквідатором обставин та обґрунтування щодо наявності в їхніх діях ознак доведення ТОВ "Трубіж Агро" до банкрутства, що не відповідає вимогам статей 73, 74 ГПК України (щодо покладеного на сторону (учасника) у справі тягаря доведення обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень), оскільки обставини існування або відсутності будь-якої із складових об'єктивної сторони правопорушення (доведення до банкрутства), стверджуваних та/або заперечуваних (вчинення дії, бездіяльність, існування боргу в період вчинення боржником майнової дії тощо), мають бути доведені у встановленому законом порядку.

Натомість в оскаржених судових рішеннях не спростовано наведені ліквідатором в заяві та відображені у наявних в матеріалах справи звітах за результатами проведення аналізу фінансово-господарської діяльності ПП "Трубіж Агро" виявлені ознаки дій з доведення до банкрутства (навмисне погіршення фінансово-



господарського стану підприємства, необґрунтована виплата коштів, необґрунтована та безоплатна передача майна третім особам, надкритична неплатоспроможність підприємства тощо). Зазначаючи про недостатність наданих ліквідатором доказів, суди не врахували його доводів щодо приховування керівником підприємства майна та непередання ліквідатору первинної фінансово-господарської документації боржника. При цьому в судових рішеннях відсутні посилання на подані іншими учасниками докази, які б спростовували доводи ліквідатора.

Допущені судами попередніх інстанцій порушення унеможливили встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, що, зрештою, не дає можливості дійти однозначного висновку про наявність чи відсутність правових підстав для задоволення заяви ліквідатора ПП "Трубіж Агро".

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 01.06.2021 у справі № 911/2243/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97656739>.

**2. Якщо після визнання боржника банкрутом, за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника, погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, то такі особи можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності за виникнення заборгованості боржника, доки вони не доведуть протилежного**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ОСОБА\_1 постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 03.03.2020 та ухвалу Господарського суду Херсонської області від 27.11.2019 у справі № 923/590/18 про банкрутство ТОВ "Долина мрій" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Херсонської області від 22.11.2018 ТОВ "Долина мрій" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на його колишніх засновників та керівників – ОСОБА\_1, ОСОБА\_2 у розмірі 4 684 185,73 грн.

Ухвалою Господарського суду Херсонської області від 27.11.2019, залишеною без змін постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 03.03.2020, заяву ліквідатора банкрута задоволено, стягнуто солідарно з ОСОБА\_1, ОСОБА\_2 на користь ТОВ "Долина мрій" субсидіарну відповідальність у сумі 4 684 185, 73 грн.

Не погоджуючись з цими судовими рішеннями, ОСОБА\_1 звернулася до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просила їх скасувати та ухвалити нове рішення, яким відмовити у задоволенні заяви ліквідатора банкрута.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін оскаржувані судові рішення, КГС ВС виходив з такого.



Згідно із частиною другою статті 61 КУзПБ під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.

У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані лише для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому КУзПБ.

Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, який покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, за наявності підтвердження вини зазначених осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності.

При цьому чинне законодавство не пов'язує можливість покладення субсидіарної відповідальності на третіх осіб згідно з частиною другою статті 61 КУзПБ з наявністю вироку у кримінальній справі щодо таких осіб про встановлення в їх діях (бездіяльності) кримінального правопорушення, оскільки в цьому випадку особи притягуються до цивільної відповідальності у формі солідарного стягнення.

Отже, субсидіарна відповідальність – це додаткова відповідальність осіб, які разом із боржником відповідають за його зобов'язаннями у випадках, зокрема, передбачених КУзПБ.

Особа, яка притягається до субсидіарної відповідальності, повинна довести відсутність своєї вини.

Якщо після визнання боржника банкрутом, за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника, погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, то такі особи можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності за виникнення заборгованості боржника, доки вони не доведуть протилежного.

Подавати заяви до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, має право лише ліквідатор банкрута.

Аналіз фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ліквідатором підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дає змогу виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників,

акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Ліквідатор за наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі подає таку заяву про покладення субсидіарної відповідальності не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі за недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута.

КГС ВС погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій щодо наявності правових підстав для задоволення заяви ліквідатора банкрута про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника – ТОВ "Долина мрій" на його колишніх засновників та керівників відповідно до частини другої статті 61 КУзПБ, оскільки вони за період своєї діяльності довели своїми діями/бездіяльністю товариство до банкрутства. При цьому зазначені особи належними доказами не довели своєї невинуватості. Тож суди попередніх інстанцій правомірно стягнули солідарно з ОСОБА\_1, ОСОБА\_2 на користь боржника – ТОВ "Долина мрій" 4 684 185, 73 грн субсидіарної відповідальності.

Посилання ОСОБА\_1 у касаційній скарзі на неправильне застосування судами частини другої статті 61 КУзПБ у зв'язку з тим, що особи у цій справі, до яких застосована субсидіарна відповідальність, є колишніми керівниками та учасниками товариства боржника, а отже, не є особами, до яких застосовується така відповідальність згідно з частиною другою статті 61 КУзПБ, спростовуються зібраними у справі та дослідженими судами попередніх інстанцій доказами і зводяться до власного тлумачення заявником касаційної скарги положень частини другої статті 61 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.06.2020 у справі № 923/590/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89957325>.

\*\*\*

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ліквідатора ПП "Студія Тир Фільм" постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 12.12.2019 у справі № 923/719/17 про банкрутство ПП "Студія Тир Фільм" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Херсонської області від 22.12.2017 ПП "Студія Тир Фільм" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на осіб, що є його засновниками, виконували повноваження керівників та інших осіб, які мали право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мали можливість іншим чином визначати дії боржника, а саме: ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, ОСОБА\_4.

Ухвалою Господарського суду Херсонської області від 18.09.2019 заяву ліквідатора задоволено частково, покладено субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника в сумі 7 015 975,70 грн на ОСОБА\_2.

Постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 12.12.2019 ухвалу суду першої інстанції скасовано в частині покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями ПП "Студія Тир Фільм" на ОСОБА\_2 та ухвалено в цій частині нове рішення про залишення заяви ліквідатора без задоволення.

Не погоджуючись з постановою суду апеляційної інстанції, ліквідатор ПП "Студія Тир Фільм" звернувся до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просив її скасувати та залишити в силі ухвалу суду першої інстанції.

### ОЦІНКА СУДУ

Скасовуючи ухвалені у справі судові рішення та направляючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції, КГС ВС виходив з такого.

Розпорядником майна боржника до Господарського суду Херсонської області надано звіт про хід проведення процедури розпорядження майном за період з 31.08.2017 по 27.11.2017, а також аналіз фінансово-господарської діяльності ПП "Студія Тир Фільм", виявлення ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства.

Із зазначеного аналізу вбачається, що через відсутність документів ПП "Студія Тир Фільм", що відображають господарську діяльність підприємства на дату порушення провадження у справі про банкрутство, не є можливим проведення аналізу договорів, що призвели до погіршення показників фінансового стану підприємства, необґрунтованої виплати коштів чи передачі майна третім особам, прийняття нераціональних управлінських рішень, що спричинили фінансові збитки та втрати, тощо. У зв'язку з цим проведення повноцінного та об'єктивного аналізу щодо визначення дій з доведення до банкрутства на цей час є неможливим. У подальшому встановлення ознак доведення до банкрутства можна здійснити за сприяння органів внутрішніх справ за результатами проведеної ними перевірки діяльності посадових осіб ПП "Студія Тир Фільм".

Як встановлено судом першої інстанції та підтверджено судовими рішеннями, що набрали законної сили, зокрема рішенням Господарського суду міста Києва від 21.12.2012 у справі № 5011-12/17104-2012, залишеним у силі постановою Київського апеляційного господарського суду від 27.03.2013, у справі за позовом заступника Генерального прокурора України в інтересах держави в особі Міністерства культури України, Державного агентства України з питань кіно до Приватного підприємства "Студія Тир Фільм", між Міністерством культури і туризму України як замовником, Державною службою кінематографії як платником та ПП "Студія Тир Фільм" як продюсером і виконавцем в особі директора ОСОБА\_2 та генерального продюсера фільму ОСОБА\_6 було укладено та підписано договір на виробництво та розповсюдження фільму "Зона" на умовах державного замовлення № 325 (далі – договір).

ПП "Студія Тир Фільм" зобов'язалося створити на умовах державного замовлення фільм в повному обсязі та в терміни відповідно до календарно-постановочного плану та договору і здати фільм на одній плівці до лютого 2008, а здача комплекту вихідних фільмових матеріалів замовнику мала відбутися у квітні 2008.

Додатковою угодою № 6 до договору сторони узгодили, що договір набуває чинності з дати його підписання сторонами і діє до 31.12.2011, але у будь-якому випадку до повного виконання сторонами своїх зобов'язань.

За статтею 41 Закону про банкрутство ліквідатор з дня свого призначення здійснює такі повноваження: приймає до свого відання майно боржника, забезпечує його збереження; виконує функції з управління та розпорядження майном банкрута; проводить інвентаризацію та оцінку майна банкрута; аналізує фінансове становище банкрута; виконує повноваження керівника (органів управління) банкрута; очолює ліквідаційну комісію та формує ліквідаційну масу; пред'являє до третіх осіб вимоги щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості; має право отримувати кредит для виплати вихідної допомоги працівникам, що звільняються внаслідок ліквідації банкрута, який відшкодовується згідно з цим Законом позачергово за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута; заявляє в установленому порядку заперечення щодо заявлених до боржника вимог поточних кредиторів за зобов'язаннями, які виникли під час провадження у справі про банкрутство і є неоплаченими; подає до суду заяви про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника; вживає заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб; здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом.

Згідно із частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою. У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями. Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані тільки для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому цим Законом.

Відповідно до статті 42 Закону про банкрутство до ліквідаційної маси включаються усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури. Майно, визначене родовими ознаками, що належить банкруту на праві володіння або користування, включається до складу ліквідаційної маси.

Усупереч вимогам статті 86 ГПК України судами попередніх інстанцій не досліджено та не встановлено, чи було боржником фактично виготовлено фільм

"Зона" згідно з укладеним договором на умовах державного замовлення та чи є зазначений фільм в наявності у боржника, замовника чи інших осіб, не встановлено фактичного місця знаходження фільму (за умови його виготовлення) та чи укладався договір на його зберігання.

Окрім того, судами попередніх інстанцій не досліджено та не встановлено причин непередання боржником замовникові фільму "Зона", а при намаганні передання фільму замовникові – причин неприйняття фільму.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.06.2020 № 923/719/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89651626>.

**3. Виявлення наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено на ліквідатора банкрута, що пов'язано з виконанням ним своїх повноважень. Саме детальний аналіз ліквідатором фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дасть змогу йому виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою АТ КБ "Приватбанк" постанову Північного апеляційного господарського суду від 20.02.2020 та ухвалу Господарського суду Київської області від 07.10.2019 у справі № 911/3513/16 про банкрутство ТОВ "Нова Лінія-Північ" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Київської області від 23.06.2017 ТОВ "Нова Лінія-Північ" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою, з урахуванням клопотання про залучення співвідповідачів, про покладання субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на колишніх його керівників та учасників – ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, ОСОБА\_6 у зв'язку з доведенням боржника до банкрутства.

У заяві ліквідатор банкрута посилається на те, що ОСОБА\_1, перебуваючи на посаді керівника підприємства боржника – ТОВ "Нова Лінія-Північ", виконував повноваження головного бухгалтера. У період з 18.01.2013 по 18.02.2014 з рахунків ТОВ "Нова Лінія-Північ" перераховано громадянину ОСОБА\_1 8 062 923 грн, 280 832 грн, 685 700 грн як повернення фінансової допомоги за договорами позики, які були укладені між ТОВ "Нова Лінія-Північ" та громадянином ОСОБА\_1, а також 03.01.2014 з рахунку ТОВ "Нова Лінія-Північ" на користь громадянина ОСОБА\_7 перераховано 895 330 грн як повернення коштів за договором позики від 01.12.2013, який укладено між ОСОБА\_7 та ТОВ "Нова Лінія-Північ".

Також ліквідатор посилається на те, що ОСОБА\_2 з 03.04.2014 стала учасником ТОВ "Нова Лінія-Північ" із 100-відсотковою часткою статутного капіталу підприємства та з 04.04.2014 – генеральним директором підприємства, проте за весь період ОСОБА\_2



як керівник і єдиний засновник ТОВ "Нова Лінія-Північ" будь-яких дій для виявлення майна підприємства не вчиняв, інвентаризації майна не проводив, заходів для стягнення дебіторської заборгованості не здійснював, не здійснювалися жодні дії для повернення безпідставно перерахованих на користь ОСОБА\_1 та ОСОБА\_7 коштів, унаслідок чого ОСОБА\_2 порушено пункт 14.2 статуту підприємства (генеральний директор ухвалює рішення про надання претензій і позовів від імені товариства). Крім того, ОСОБА\_2 не здійснювала бухгалтерський облік, не подавала фінансову звітність та не вчиняла заходів для відновлення платоспроможності товариства, чим порушувала вимоги чинного законодавства.

Ліквідатор посилався на те, що після порушення провадження у справі про банкрутство ТОВ "Нова Лінія-Північ" ОСОБА\_2 як керівник боржника перешкоджала арбітражному керуючому виконувати обов'язки розпорядника майна підприємства, а також на вимогу ліквідатора банкрута не передала бухгалтерську та іншу документацію підприємства боржника, печатки і штампи, матеріальні та інші цінності ТОВ "Нова-Лінія-Північ". У зв'язку з цим 15.08.2017 ліквідатор банкрута звернувся до Славутицького ВП ГУ НП у Київській області із заявою про вчинення ОСОБА\_2 злочинів, передбачених статтями 191, 357, 382 КК України. За фактом зазначеного звернення щодо ОСОБА\_2 було відкрито кримінальне провадження за частиною другою статті 382 КК України.

Ліквідатор також зазначив, що ОСОБА\_3 була учасником ТОВ "Нова Лінія-Північ" до 12.03.2014 та володіла 50 % статутного капіталу. На час зміни учасника товариства ОСОБА\_3 на ОСОБА\_6 (12.03.2014) розмір зобов'язань підприємства (448,2 тис. грн) перевищував розмір активів (429,1 тис. грн). На думку ліквідатора, це свідчить про те, що у період перебування ОСОБА\_3 учасником товариства було порушено пункт 3.1 статуту товариства, а саме не досягалася мета діяльності підприємства – отримання прибутку. За період, коли ОСОБА\_3 була учасником ТОВ "Нова Лінія-Північ", підприємством було укладено договори поставки товару на загальну суму 498 тис. грн з ТОВ Паритет-Опт-Торг", ТОВ "Опт Торг Комплект", ФОП ОСОБА\_8, внаслідок чого у підприємства утворився борг у розмірі 498 000 грн, який після виходу ОСОБА\_3 зі складу учасників погашався за рахунок кредитних коштів АТ КБ "ПриватБанк", які підприємством не було повернуто, що мало наслідком визнання боржника банкрутом.

У період з 17.03.2014 по 03.04.2014 ОСОБА\_6 була керівником та одноособовим учасником ТОВ "Нова Лінія-Північ". За актом приймання-передачі документів і матеріальних цінностей від 17.03.2014 ОСОБА\_6 прийняла від ОСОБА\_1 документи підприємства та його активи: онікс (камінь декоративний) на суму 38 750 грн, мрамор соломка (камінь декоративний) на суму 50 300 грн, дебіторську заборгованість у розмірі 50 300 грн. Проте у ліквідатора відсутні будь-які документи про передачу зазначених активів наступному керівнику ТОВ "Нова Лінія-Північ". На думку ліквідатора, за рахунок отриманих ОСОБА\_6 активів підприємства (згідно з актом приймання-передачі від 17.03.2014 близько 400 тис. грн) було можливе погашення більшої частини заборгованості перед АТ КБ "ПриватБанк" (тіло кредиту – 500 000 грн), що дало змогу уникнути банкрутства підприємства.

Ухвалою Господарського суду Київської області від 07.10.2019, залишеною без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 20.02.2020, відмовлено в задоволенні заяви ліквідатора банкрута про покладення субсидіарної відповідальності колишніх керівників та учасників боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства.

Не погоджуючись з рішеннями судів попередніх інстанцій, АТ КБ “Приватбанк” звернулося до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просило їх скасувати та ухвалити нове рішення, яким задовольнити заяву ліквідатора про покладання субсидіарної відповідальності на керівників та учасників товариства боржника у зв'язку з доведенням підприємства до банкрутства.

### ОЦІНКА СУДУ

Скасовуючи ухвалені у справі судові рішення та направляючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції, КГС ВС виходив з такого.

Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, який покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, за наявності підтвердження вини зазначених осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності.

Законодавство не пов'язує можливість покладення субсидіарної відповідальності на третіх осіб в порядку частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство з наявністю вироку у кримінальній справі щодо таких осіб про встановлення в їх діях (бездіяльності) кримінального правопорушення, оскільки в такому випадку особи згідно із спеціальним приписом Закону про банкрутство притягуються до цивільної відповідальності у формі солідарного стягнення.

Притаманною ознакою цивільно-правової відповідальності є те, що особа, яка є відповідачем, повинна доказати відсутність своєї вини.

Отже, якщо після визнання боржника банкрутом, за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника, погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, то такі особи можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності за заборгованістю боржника, доки вони не доведуть протилежного.

Водночас частиною другою статті 41 Закону про банкрутство визначено, що одним з повноважень ліквідатора у справі про банкрутство є аналіз фінансового становища банкрута.

Слід зазначити, що можливість подання в межах справи про банкрутство заяви до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, має лише ліквідатор банкрута.

Отже, обов'язок наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено саме на ліквідатора банкрута, що пов'язано з виконанням ліквідатором банкрута повноважень, визначених статтею 41 Закону про банкрутство.



Приписи частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство не встановлюють ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника.

Саме детальний аналіз ліквідатором фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дасть змогу виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Відповідно до абзацу другого частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство в разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Аналіз положень абзацу другого частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство дає підстави дійти висновку, що заява про покладення субсидіарної відповідальності може бути подана ліквідатором до суду в разі, коли буде встановлена недостатність майна боржника для повного задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство.

Ліквідатор за наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі подає заяву про покладення субсидіарної відповідальності не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі за недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута.

При цьому розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою (абзац перший частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство).

Аналогічна правова позиція щодо субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника викладена, зокрема, у постановах КГС ВС від 09.10.2019 у справі № 910/21232/16 та від 12.02.2020 у справі № 922/2391/16.

Вирішуючи цей спір та відмовляючи у задоволенні заяви ліквідатора банкрута про покладання субсидіарної відповідальності на керівників та учасників товариства боржника, суди першої та апеляційної інстанцій послалися лише на недоведеність ліквідатором банкрута належними доказами неправомірності дій цих осіб як керівників та учасників ТОВ "Нова Лінія-Північ", що призвели до банкрутства підприємства. При цьому суди попередніх інстанцій не врахували наведені вище положення Закону про банкрутство в редакції, чинній з 19.01.2013, оскільки обов'язок довести відсутність своєї вини у доведенні до банкрутства юридичної особи – боржника покладається саме на таких осіб.

Крім того, суди першої та апеляційної інстанцій, розглядаючи заяву ліквідатора банкрута про покладання субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника – ТОВ "Нова Лінія-Північ" у розмірі 3 508 431,23 грн на ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, ОСОБА\_6 у зв'язку з тим, що дії/бездіяльність цих осіб як керівників та учасників товариства боржника призвели до стійкої неплатоспроможності ТОВ "Нова Лінія-Північ", залишили поза увагою відсутність аналізу фінансового становища банкрута – ТОВ "Нова Лінія-Північ" та не з'ясували, чи вжито ліквідатором банкрута всю повноту заходів, спрямованих на виявлення активів боржника для погашення кредиторських вимог у справі про банкрутство.

Зокрема, судами не перевірено, чи подавалися ліквідатором до суду заяви про визнання недійсними чи фіктивними договорів позики, договорів поставки, укладених між боржником та іншими особами, чи оскаржувалися до суду ліквідатором банкрута дії/бездіяльність колишніх керівників та учасників підприємства, пов'язані з ненаданням бухгалтерської та іншої документації боржника – ТОВ "Нова Лінія-Північ", що унеможлиблює здійснення реального аналізу щодо виявлення ознак фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства та ознак дій з приховування банкрутства.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 10.06.2020 у справі № 911/3513/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89910788>.

**4. Вирішуючи питання щодо вини (виду вини) суб'єкта субсидіарної відповідальності, слід виходити з обов'язків та повноважень суб'єктів відповідальності стосовно боржника, покладених на них законом та/або статутом, враховуючи при цьому положення частин першої, третьої статті 5 Закону про банкрутство (частин першої, третьої статті 4 КУзПБ)**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ГУ ДПІ у місті Києві постанову Північного апеляційного господарського суду від 17.03.2020 та ухвалу Господарського суду міста Києва від 12.12.2019 у справі № 910/21232/16 про банкрутство ТОВ "СВ Альтера" і прийняв постанову, зазначивши про таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду міста Києва від 03.04.2017 ТОВ "СВ Альтера" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням до банкрутства на його засновників – фізичних осіб: ОСОБА\_3, ОСОБА\_4, ОСОБА\_5, ОСОБА\_6 та стягнення з них на ліквідаційний рахунок боржника по 10 303 136 грн 05 коп., еквівалентних сумі визнаних вимог кредиторів до боржника.

Заява мотивована вчиненням попередніми засновниками боржника (ОСОБА\_3, ОСОБА\_4) та попереднім директором боржника (ОСОБА\_5) до липня 2014 року, а також новим фіктивним засновником та директором боржника – ОСОБА\_6 (після продажу часток, звільнення попереднього та призначення нового директора) дій з доведення боржника до банкрутства.

Постановою КГС ВС від 09.10.2019 скасовано постанову Північного апеляційного господарського суду від 03.06.2019 та ухвалу Господарського суду міста Києва від 04.03.2019, справу в скасованій частині направлено на новий розгляд до суду першої інстанції.

За результатами нового розгляду заяви ліквідатора банкрута Господарський суд міста Києва ухвалою від 12.12.2019, залишеною без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 17.03.2020, відмовив у її задоволенні з мотивів відсутності підстав для покладання на цих осіб субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника, оскільки судами не встановлено вини у їх діях під час участі та здійснення господарської діяльності боржника; відсутні докази вчинення цими особами правопорушень та дій, у тому числі щодо заволодіння майном та коштами боржника, прийняття рішень, спрямованих на зменшення активів боржника, що призвели до його банкрутства; не встановлено порушень закону в частині розпорядження попередніми учасниками боржника своїми частками у статутному фонді боржника шляхом їх продажу іншій особі – новому учаснику; створення попереднім директором боржника ОСОБА\_5 власної юридичної особи для здійснення підприємницької діяльності відповідає вимогам закону, а ОСОБА\_5 в межах кримінальної справи щодо ухилення від сплати податків боржником, у якій її звільнено від кримінальної відповідальності, цивільного позову не пред'явлено.

Суди також врахували відсутність доказів та пояснень щодо природи виникнення зобов'язань, що становлять різницю між сумою кредиторських вимог у цій справі і сумою збитків, визначеною в межах інкримінованого ОСОБА\_5 злочину з ухилення від сплати боржником збитків.

Не погоджуючись з цими судовими рішеннями, ГУ ДПІ у місті Києві звернулося до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просило їх скасувати та ухвалити нове рішення, яким задовольнити заяву ліквідатора боржника про покладення на попередніх учасників, на попереднього керівника боржника і на теперішнього учасника та директора боржника субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін оскаржувані судові рішення, КГС ВС виходив з такого.

Частиною першою статті 619 ЦК України встановлено, що договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи.

За змістом частини першої статті 215 ГК України у випадках, передбачених законом, за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства встановлена юридична відповідальність, яка покладається на суб'єкта підприємництва-боржника, його засновників (учасників), власника майна, а також інших осіб.

Частиною третьою цієї статті Кодексу визначено, що умисним банкрутством визнається стійка неплатоспроможність суб'єкта підприємництва, викликана цілеспрямованими діями власника майна або посадової особи суб'єкта

підприємництва, якщо це завдало істотної матеріальної шкоди інтересам держави, суспільства або інтересам кредиторів, що охороняються законом.

Закон передбачає три види юридичної відповідальності за наведені види порушення вимог законодавства про банкрутство: кримінальну (стаття 219 КК України), адміністративну (статті 164-15, 166-16, 166-17 КУпАП) та цивільну – субсидіарну як різновид цивільної (частина п'ята статті 41 Закону про банкрутство).

Частина п'ята статті 41 Закону про банкрутство (чинного на час ухвалення оскаржуваних судових рішень) як спеціального закону, визначаючи такий різновид цивільної відповідальності як субсидіарна, конкретизує суб'єктний склад осіб, до яких може бути застосований зазначений різновид відповідальності, підстави та умови її застосування для кожного із суб'єктів цієї відповідальності.

Згідно із частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою. У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані тільки для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому цим Законом.

Визначене нормами частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство правопорушення, за вчинення якого покладається такий вид цивільної відповідальності як субсидіарна, має співвідноситися із наявністю, відповідно до закону, необхідних умов (елементів), які є підставою для застосування цього виду відповідальності.

Об'єктом зазначеного правопорушення та захисту при покладенні субсидіарної відповідальності є права кредиторів на задоволення вимог до боржника, що залишилися незадоволеними у справі про банкрутство.

Суб'єктами правопорушення, за яке може бути покладена субсидіарна відповідальність у справі про банкрутство за заявою ліквідатора, є засновники (учасники, акціонери) або інші особи, у тому числі керівник боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, за умови існування вини цих осіб у банкрутстві боржника, тобто вчиненні суб'єктом (суб'єктами) субсидіарної відповідальності винних дій, що призвели до банкрутства боржника.

При цьому Закон про банкрутство (чинний КУзПБ) не встановлює заборони для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі на керівника боржника, повноваження яких до та на час порушення/здійснення провадження у справі про банкрутство припинились, оскільки одним з визначальних для цієї відповідальності є причинно-наслідковий зв'язок

між діями/бездіяльністю цих осіб та наслідками у вигляді доведення боржника до банкрутства, за умови винних дій цих осіб (суб'єктивна сторона).

При цьому час, що минув з дати припинення повноважень щодо боржника суб'єктів відповідальності до дати порушення справи про банкрутство, не є вирішальним чинником, що впливає на вирішення питання про покладення на цих осіб субсидіарної відповідальності.

Чинне законодавство не пов'язує можливість покладення субсидіарної відповідальності в порядку частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство на третіх осіб з наявністю вироку у кримінальній справі щодо цих осіб про встановлення в їх діях (бездіяльності) кримінального правопорушення, оскільки в цьому випадку особи згідно із спеціальним приписом Закону про банкрутство притягуються до цивільної відповідальності у формі стягнення.

КГС ВС звернувся до своїх правових позицій, викладених в постановках від 30.01.2018 у справі № 923/862/15, від 28.08.2018 у справі № 1099/13, від 18.10.2018 у справі № 923/1297/14, від 05.02.2019 у справі № 923/1432/15, від 03.09.2019 у справі № 923/1494/15.

Тож дослідження обставин поведінки (дій чи бездіяльності), яка повинна знаходитися в причинно-наслідковому зв'язку щодо порушення, передбаченого частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство, а також встановлення вини суб'єктів субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство здійснюються судом, що вирішує спір про субсидіарну відповідальність у справі про банкрутство.

Водночас, вирішуючи питання щодо вини (виду вини) суб'єкта субсидіарної відповідальності, суд має виходити з обов'язків та повноважень суб'єктів відповідальності стосовно боржника, покладених на них законом та/або статутом, та враховувати при цьому положення частин першої, третьої статті 5 Закону про банкрутство (частин першої, третьої статті 4 КУзПБ).

Щодо об'єктивної сторони порушення для покладення субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, то, на відміну від норм КК України та КУпАП, в нормах яких законодавець конкретно навіть диспозицію кримінального та адміністративного порушення норм законодавства про банкрутство (зокрема, з доведення до банкрутства, за які особа притягається до кримінальної відповідальності), норми частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство хоча і містять диспозицію (зміст) правопорушення – "доведення до банкрутства", за яке передбачена "санкція" у вигляді субсидіарної відповідальності, однак не конкретизують дії/бездіяльність суб'єктів цієї відповідальності, які вказують (доводять) на його існування.

У зв'язку з цим у спорах про покладення субсидіарної відповідальності виникає проблема щодо доведення суб'єктом звернення (ліквідатором) та об'єктивного встановлення судом обставин існування такого правопорушення.

Тому для вирішення питання щодо кола необхідних і достатніх обставин, які мають бути доведені суб'єктом звернення (ліквідатором) та, відповідно, підлягають встановленню судом для покладення субсидіарної відповідальності, Верховний Суд з огляду на диспозицію частини першої статті 215 ГК України та частини п'ятої статті 41



Закону про банкрутство, з урахуванням підстав для порушення справи про банкрутство (стаття 1, частина третя статті 10, стаття 11 Закону про банкрутство), дійшов висновку про необхідність конкретизації об'єктивної сторони правопорушення з доведення до банкрутства/банкрутства з вини відповідальних суб'єктів, за які покладається субсидіарна відповідальність, беручи до уваги, зокрема, сукупність таких обставин щодо боржника та дій (бездіяльності) відповідальних суб'єктів:

1) вчинення суб'єктами відповідальності за відсутності у боржника будь-яких активів, будь-яких дій/бездіяльності, спрямованих на набуття/збільшення кредиторської заборгованості боржника без наміру її погашення (вказівка на вчинення правочину без наміру його реального виконання боржником через відсутність матеріальних, фінансових, інформаційних, технічних, кадрових ресурсів; невиконання податкових зобов'язань, бездіяльність щодо стягнення дебіторської заборгованості тощо). При цьому не забезпечені реальними активами внески до статутного фонду боржника не вважаються активами;

2) прийняття суб'єктами відповідальності рішення, вказівка на вчинення майнових дій з виведення активів боржника за наявності у боржника заборгованості та за відсутності будь-яких інших ресурсів (перспектив їх отримання боржником) для погашення заборгованості боржника (що вказує на мету – ухилення від погашення боржником заборгованості та її збільшення);

3) прийняття суб'єктами відповідальності рішення, вказівка на вчинення дій/бездіяльності з набуття/збільшення кредиторської заборгованості боржника в один і той самий період часу (податковий період тощо) або з незначним проміжком часу з прийняттям рішення, вказівкою на вчиненням майнових дій з виведення активів боржника за відсутності будь-яких інших ресурсів (перспектив їх отримання боржником) для погашення заборгованості боржником.

У цих висновках КГС ВС звернувся, зокрема, до своїх правових позицій, викладених у постановках від 30.01.2018 у справі № 923/862/15, від 05.02.2019 у справі № 923/1432/15 та від 10.03.2020 у справі № 902/318/16.

При цьому, оцінюючи будь-які дії/бездіяльність суб'єктів відповідальності (відповідно до наведених моделей) щодо покладення на них субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, суду має відмежовувати дії та обставини, які належать до ризиків підприємницької/господарської діяльності (стаття 42 ГК України).

Спеціальними умовами для субсидіарної відповідальності за наведені дії/бездіяльність суб'єктів відповідальності окрім вини є наслідки у вигляді недостатності виявленого у процедурі банкрутства майна боржника, що підлягає включенню до ліквідаційної маси, для задоволення вимог кредиторів, різниця між вартісними показниками яких і є мірою субсидіарної відповідальності.

З огляду на положення статті 73 та частини першої статті 74 ГПК України (щодо покладеного на сторону/учасника у справі про банкрутство тягаря доведення обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень), Верховний Суд наголошує, що обставини існування або відсутності будь-якого з наведених елементів/складових об'єктивної сторони цивільного правопорушення (стверджуваних

або заперечуваних: вчинення дії, бездіяльність, існування боргу в період вчинення боржником майнової дії тощо), мають бути доведені у встановленому законом порядку.

Відсутність (ненадання) належних доказів на підтвердження елементів/складових об'єктивної сторони порушення, тобто дій/бездіяльності конкретної особи (суб'єкта) відповідальності, що вказують на доведення до банкрутства або банкрутства, спростовує існування об'єктивної сторони порушення з доведення до банкрутства (банкрутство) і позбавляє суд підстав визначити суб'єктів відповідальності, встановити вину у діях/бездіяльності цих осіб та покласти субсидіарну відповідальність на її суб'єктів.

Зважаючи на викладене та враховуючи, що:

– ліквідатор боржника, стверджуючи про виведення до заміни засновників і директора в середині 2014 року всіх активів та дебіторської заборгованості з балансу боржника за згодою чинних засновників (ОСОБА\_3, ОСОБА\_4) на користь новоствореної ОСОБА\_5 юридичної особи – ТОВ "СВ Альтера Київ", не послався на докази, що підтверджують ці обставини;

– суди не встановили цих обставин, вказавши на відсутність доказів заволодіння будь-ким із зазначених осіб майном та коштами боржника, доказів прийняття рішень, спрямованих на таке зменшення активів боржника, що призвели до його банкрутства, а також порушень закону в частині розпорядження попередніми учасниками боржника своїми частками у статутному фонді боржника шляхом їх продажу іншій особі – новому учаснику; та порушень при створенні попереднім директором боржника – ОСОБА\_5 власної юридичної особи для здійснення підприємницької діяльності, –

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для покладення на попередніх учасників, попереднього керівника боржника і теперішнього учасника та директора боржника субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 16.06.2020 у справі № 910/21232/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89910859>.

Аналогічна правова позиція викладена в постанові КГС ВС від 14.07.2020 у справі № 904/6379/16 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90540432>).

**5. На засновників, керівників та заінтересованих осіб боржника покладається субсидіарна відповідальність у разі вчинення ними винних дій, спрямованих на виведення майнового активу боржника у вигляді об'єкта нерухомого майна, що зменшило платоспроможність або стало причиною неплатоспроможності боржника, а згодом, після визнання боржника банкрутом, унеможливило формування ліквідаційної маси банкрута і, відповідно, задоволення вимог кредиторів**

КГС ВС переглянув за касаційними скаргами ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, ОСОБА\_4, ОСОБА\_5 постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 16.12.2020 у справі № 915/1624/16 про банкрутство ТОВ ЖЕК "Соляні" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.



### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Миколаївської області від 09.06.2017 ТОВ ЖЕК "Соляні" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності на засновників, керівника та заінтересованих осіб за зобов'язаннями боржника – ТОВ ЖЕК "Соляні". Заява мотивована виявленням ліквідатором банкрута за результатами аналізу фінансово-господарської діяльності ТОВ ЖЕК "Соляні" за період з 01.01.2012 по 31.12.2014 ознак доведення боржника до банкрутства діями засновників, керівників та заінтересованих осіб боржника.

Рішенням Господарського суду Миколаївської області від 20.11.2019 відмовлено в задоволенні заяви ліквідатора з мотивів ненаданням ним достатніх доказів (насамперед первинних документів) на підтвердження обставин, які свідчили б про доведення ТОВ ЖЕК "Соляні" до банкрутства і, відповідно, наявність вини, визначеного ним кола відповідачів та кожного з них особисто в погіршенні фінансово-господарського стану боржника.

Постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 16.12.2020 рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення, яким заяву ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на засновників, керівників та заінтересованих осіб задоволено в частині вимог ліквідатора про покладання субсидіарної відповідальності на: 1) засновників боржника – ОСОБА\_5, ОСОБА\_2; 2) керівника боржника – ОСОБА\_1; 3) засновника і керівника іншої юридичної особи (ТзОВ "Тетрайт") – ОСОБА\_3, ОСОБА\_4 у зв'язку з доведенням до банкрутства ТОВ ЖЕК "Соляні". У задоволенні заяви ліквідатора в частині вимог про покладання субсидіарної відповідальності на: 1) засновників боржника – ОСОБА\_9, ТзОВ "Миколаївський житлово-експлуатаційний комплекс"; 2) керівників боржника – ОСОБА\_7, ОСОБА\_8 у зв'язку з доведенням до банкрутства ТОВ ЖЕК "Соляні" відмовлено. Стягнуто солідарно з ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_5, ОСОБА\_3 та ОСОБА\_4 на користь ТОВ ЖЕК "Соляні" кошти в сумі 3 190 062,79 грн субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням до банкрутства.

Апеляційний господарський суд дійшов висновку про наявність в діях ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_5, ОСОБА\_3, ОСОБА\_4 вини у доведенні ТОВ ЖЕК "Соляні" до банкрутства і, отже, підстав для покладання на них субсидіарної відповідальності, оскільки їх винні дії були в дійсності спрямовані на виведення майнового активу боржника у вигляді об'єкта нерухомого майна, що об'єктивно зменшило платоспроможність або стало причиною неплатоспроможності боржника, а згодом, після визнання боржника банкрутом, унеможливило формування ліквідаційної маси банкрута і, відповідно, задоволення вимог кредиторів. Крім того, суд апеляційної інстанції встановив причинно-наслідковий зв'язок між діями зазначених осіб, допущеними ними порушеннями чинного законодавства та негативними наслідками як для боржника у вигляді втрати платоспроможності, так і для його кредиторів у вигляді неотримання погашення грошових вимог, заявлених до боржника.

З урахуванням наведеного суд апеляційної інстанції визнав висновок місцевого господарського суду щодо відсутності підстав для притягнення до субсидіарної

відповідальності засновників, керівників та заінтересованих осіб боржника таким, що не відповідає дійсним обставинам справи, у зв'язку з чим рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове – про часткове задоволення вимог заяви ліквідатора банкрута.

Не погоджуючись з постановою суду апеляційної інстанції, ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, ОСОБА\_4, ОСОБА\_5 звернулися до КГС ВС з касаційними скаргами, в яких просили її скасувати та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін постанову суду апеляційної інстанції, КГС ВС зазначив про таке.

*Щодо змісту та умов застосування субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство*

Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, який за заявою ліквідатора покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, за наявності підтвердження вини зазначених осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності. Для застосування такої відповідальності необхідним є встановлення судом складових елементів господарського правопорушення: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона правопорушення.

### *Щодо суб'єктів субсидіарної відповідальності та підстав її застосування*

Системний аналіз змісту абзацу першого частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство, абзацу першого частини другої статті 61 КУзПБ у взаємозв'язку з іншими нормами законодавства свідчить, що до третіх осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, належать будь-які особи, внаслідок дій або бездіяльності яких сталося банкрутство юридичної особи.

Вирішуючи питання щодо кола обставин, які мають бути доведені суб'єктом звернення (ліквідатором) і, відповідно, підлягають встановленню судом для покладення субсидіарної відповідальності, потрібно брати до уваги також положення частини першої статті 215 ГК України та підстави для порушення справи про банкрутство. Зокрема, такими діями можуть бути:

1) вчинення суб'єктами відповідальності будь-яких дій, спрямованих на набуття майна, за відсутності активів для розрахунку за набуте майно чи збільшення кредиторської заборгованості боржника без наміру її погашення;

2) прийняття суб'єктами відповідальності рішення про виведення активів боржника, внаслідок якого настала неплатоспроможність боржника за його іншими зобов'язаннями;

3) прийняття суб'єктами відповідальності рішення, вказівок на вчинення майнових дій чи бездіяльності боржника щодо захисту власних майнових інтересів юридичної особи боржника на користь інших юридичних осіб, що мало наслідком настання неплатоспроможності боржника тощо.

На особу, яка отримала вигоду з протиправної (недобросовісної) поведінки керівника чи засновників боржника, поширюються правила субсидіарної відповідальності, за якими суб'єктом субсидіарної відповідальності може бути особа, яка отримала істотну (щодо масштабу діяльності боржника) вигоду у вигляді збільшення активів, що не могло б утворитися у разі відповідності дій засновників та керівника боржника закону, в тому числі принципу добросовісності.

До суб'єктів субсидіарної відповідальності слід віднести осіб, які отримали істотний актив боржника на підставі актів, рішень, правочинів тощо, прийнятих засновниками чи керівником боржника на шкоду його інтересам та кредиторів, які можуть виражатися, зокрема, у:

- прийнятті ключових ділових рішень з порушенням принципів добросовісності та розумності, в тому числі узгодження, укладення або схвалення правочинів на завідомо невігідних умовах або з особами завідомо нездатними виконати свої зобов'язання («фірмами-одноденками» тощо);

- наданні вказівок з приводу вчинення явно збиткових операцій;

- призначенні на керівні посади осіб, результат діяльності яких явно не відповідає інтересам юридичної особи;

- створенні і підтриманні такої системи управління боржником, яка націлена на систематичне отримання вигоди третьою особою на шкоду боржнику і його кредиторам;

- використанні документообігу, який не відображає реальних господарських операцій;

- отриманні такими особами істотних переваг з такої системи організації підприємницької діяльності, яка спрямована на перерозподіл (в тому числі за допомогою недостовірного документообігу) сукупного доходу, отриманого від здійснення діяльності особами, об'єднаними спільним інтересом (наприклад, єдиним виробничим циклом), на користь цих осіб з одночасним акумулюванням на стороні боржника основного боргового навантаження;

- використанні і розпорядженні майном боржника як своїм особистим, нехтуючи інтересами кредиторів;

- вчиненні інших юридичних дій, що не відповідають принципу добросовісності в комерційній (діловій) практиці тощо.

Установлення причинно-наслідкового зв'язку між винними діями/бездіяльністю суб'єкта відповідальності та настанням негативних для боржника наслідків (неплатоспроможності боржника та відсутності у нього активів для задоволення вимог кредиторів, визнаних у процедурі банкрутства) належить до об'єктивної сторони цього правопорушення, обов'язок доведення якого покладається на ліквідатора.

Для визначення статусу особи як відповідача за субсидіарною відповідальністю за зобов'язаннями боржника ліквідатор має проаналізувати, а суд, розглядаючи заяву про притягнення до субсидіарної відповідальності та з'ясовуючи наявність підстав для покладення на цих осіб такої відповідальності, – дослідити сукупність правочинів та інших операцій, здійснених під впливом осіб, що сприяли

виникненню кризової ситуації, її розвитку і переходу в стадію фактичного банкрутства боржника.

Статтею 61 КУзПБ, статтею 41 Закону про банкрутство (до 21.10.2019) закріплено правову презумпцію субсидіарної відповідальності осіб, що притягуються до неї, складовими якої є недостатність майна ліквідаційної маси для задоволення вимог кредиторів та наявність ознак доведення боржника до банкрутства, яка є спростовною, оскільки передбачає можливість цих осіб довести відсутність своєї вини у банкрутстві боржника та уникнути відповідальності.

Якщо дії третьої особи, які мали вплив на економічну (юридичну) долю боржника, викликають об'єктивні сумніви в тому, що вона керувалася інтересами боржника, на неї переходить тягар доведення того, що результати зазначених дій стали наслідком звичайного господарського обороту, а не спричинені використанням нею своїх можливостей щодо визначення дій боржника на шкоду кредиторам боржника. У такому разі небажання особи, яка притягується до субсидіарної відповідальності, надати суду докази має кваліфікуватися згідно із частиною другою статті 74 ГПК України виключно як відмова від спростування фактів, на наявність яких аргументовано, посилаючись на конкретні документи, вказує процесуальний опонент. За статтею 13 ГПК України особа, що бере участь у справі, яка не вчинила відповідних процесуальних дій, несе ризик настання наслідків такої своєї поведінки.

Звіт за результатами проведеного аналізу фінансово-господарського стану боржника, складений відповідно до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства та доведення до банкрутства, затверджених наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14, не становить безумовний доказ доведення боржника до банкрутства, а його наявність (або його недоліки) чи відсутність не є визначальним критерієм притягнення винних осіб до субсидіарної відповідальності, оскільки встановлення підстав для її покладення належить до дискреційних повноважень суду, які здійснюються судом за результатами сукупної оцінки всіх наявних у справі доказів, у тому числі й цього звіту, який є лише одним із засобів доказування.

### *Щодо розміру субсидіарної відповідальності*

Розмір вимог ліквідатора до третіх осіб, які згідно із законодавством несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, за приписами абзацу першого частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство (до 21.10.2019), абзацу першого частини другої статті 61 КУзПБ визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.

Вартість майна, яке було виведено з активів боржника, не впливає на розмір субсидіарної відповідальності, а його визначенню передують формування ліквідаційної маси.

*Щодо ефективності обраного ліквідатором способу захисту інтересів боржника та кредиторів*

Не може бути підставою для відмови у задоволенні заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності неналежність обраного ним способу

захисту інтересів боржника та кредиторів з огляду на відсутність спростування (оскарження) відповідних дій (спростування презумпції правомірності правочину, оскарження ухвалених юридичною особою рішень тощо), оскільки визначальним у застосуванні цієї відповідальності з урахуванням правової конструкції частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство, частини другої статті 61 КУзПБ є використання особою належних їй суб'єктивних прав на шкоду інтересам боржника та кредиторів, що призвело до неплатоспроможності боржника, а не спростування правомірності прийнятих нею рішень, вчинених дій та правочинів тощо.

У справі, яка переглядається, перевіряючи правильність застосування апеляційним господарським судом положень законодавства про банкрутство в контексті наявності складу господарського правопорушення в діях засновників боржника – ОСОБА\_5, ОСОБА\_2, керівника боржника – ОСОБА\_1, засновників і керівників ТОВ "Тетрайт" – ОСОБА\_3, ОСОБА\_4, КГС ВС взяв до уваги фактичні обставини, встановлені судами, та зазначив, що апеляційним судом більш повно встановлено обставини складу господарського правопорушення, яке за доводами ліквідатора боржника є підставою для притягнення до субсидіарної відповідальності цих осіб.

Суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку щодо наявності підстав для покладання субсидіарної відповідальності у зв'язку з доведенням до банкрутства ТОВ ЖЕК "Соляні" на ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, ОСОБА\_4, ОСОБА\_5, оскільки, по-перше, саме з вини цих осіб ТОВ ЖЕК "Соляні" доведено до банкрутства; по-друге, дії зазначених осіб були в дійсності спрямовані на виведення майнового активу боржника у вигляді об'єкта нерухомого майна, що об'єктивно зменшило платоспроможність або стало причиною неплатоспроможності боржника, а в подальшому після визнання боржника банкрутом унеможливило формування ліквідаційної маси банкрута і, відповідно, задоволення вимог кредиторів; по-третє, дії зазначених осіб перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з обставинами доведення боржника та неможливістю задовольнити кредиторські вимоги у межах справи про банкрутство за рахунок майна боржника.

У справі, що переглядається, розмір субсидіарної відповідальності суд апеляційної інстанції визначив як різницю між сумою вимог кредиторів та ліквідаційною масою.

Апеляційним господарським судом встановлено, що загальна сума кредиторських вимог у цій справі становить усі визнані господарським судом грошові вимоги кредиторів до боржника, а саме 3 190 062,79 грн, з яких: ДПІ у Центральному районі м. Миколаєва ГУ ДФС у Миколаївській області – 3 184 538,79 грн та Миколаївського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України – 5 524,00 грн, тоді як ліквідаційна маса боржника не сформована у зв'язку з відсутністю будь-яких майнових активів, за рахунок яких можна погасити кредиторські вимоги.

З урахуванням викладеного суд апеляційної інстанції дійшов висновку про покладення субсидіарної відповідальності на ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, ОСОБА\_4, ОСОБА\_5 в сумі 3 190 062,79 грн.



КГС ВС визнав такий висновок суду апеляційної інстанції правомірним та обґрунтованим, таким, що відповідає встановленим обставинам справи та узгоджується з нормами абзацу першого частини другої статті 61 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97451198>.

**6. На керівника боржника не покладається субсидіарна відповідальність, якщо доведено відсутність його волевиявлення, яке б характеризувалось прямим умислом, щодо вилучення майна боржника та припинення його діяльності і щодо наслідків таких дій – настання його неплатоспроможності та банкрутства, невиконання зобов'язань перед кредиторами**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою АТ "Державна продовольчо-зернова корпорація" постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 16.10.2020 та рішення Господарського суду Житомирської області від 22.06.2020 у справі № 906/904/16 про банкрутство ТОВ «Староолександрівка» і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Житомирської області від 07.12.2017 ТОВ "Староолександрівка" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ухвалою Господарського суду Житомирської області від 23.04.2019, залишеною без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 02.08.2019, задоволено заяву ліквідатора банкрута, вирішено покласти субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями ТОВ "Староолександрівка", на таких осіб: ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, ОСОБА\_1, ТОВ "Шпат-Агро"; ухвалено стягнути солідарно з них на користь банкрута кошти в сумі 2 567 502,09 грн.

Постановою КГС ВС від 30.10.2019 ці судові рішення в частині покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням до банкрутства на ОСОБА\_1 скасовано; справу у відповідній частині направлено на новий розгляд до Господарського суду Житомирської області; в іншій частині ухвалу Господарського суду Житомирської області від 23.04.2019 та постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 02.08.2019 залишено без змін.

Рішенням Господарського суду Житомирської області від 22.06.2020, залишеним без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 16.10.2020, в задоволенні заяви ліквідатора в частині покладення на ОСОБА\_1 субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями ТОВ "Староолександрівка" у зв'язку з доведенням його до банкрутства відмовлено.

Не погоджуючись з ухваленими рішеннями судів попередніх інстанцій, АТ "Державна продовольчо-зернова корпорація України" звернулося до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просило їх скасувати та ухвалити нове рішення, яким задовольнити заяву ліквідатора банкрута в частині покладення на ОСОБА\_1

субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями ТОВ "Староолександрівка" у зв'язку з доведенням його до банкрутства.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін оскаржувані судові рішення, КГС ВС виходив з такого.

Визначене частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство (частина друга статті 61 КУзПБ) господарське правопорушення, за вчинення якого засновники (учасники, акціонери), керівник боржника та інші особи, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності поряд з боржником у процедурі банкрутства у разі відсутності майна боржника, має обґрунтовуватися судами шляхом встановлення складу такого правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони).

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у певній сфері, у цьому випадку – права кредиторів на задоволення їх вимог до боржника у справі про банкрутство за рахунок активів боржника, що не можуть бути задоволені через відсутність майна у боржника.

Об'єктивну сторону такого правопорушення становлять дії або бездіяльність певних фізичних осіб, пов'язаних з боржником, що призвели до відсутності у нього майнових активів для задоволення вимог кредиторів. На відміну від Кримінального кодексу України та КУпАП, у положеннях яких законодавець чітко визначив диспозицію кримінального та адміністративного порушення з доведення до банкрутства та фіктивного банкрутства, частина п'ята статті 41 Закону про банкрутство (частина друга статті 61 КУзПБ) має власну диспозицію (зміст) правопорушення: "банкрутство боржника з вини його засновників чи інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника...". Однак законодавцем не конкретизовано, які саме дії чи бездіяльність становлять об'єктивну сторону такого правопорушення. При вирішенні питання щодо кола обставин, які мають бути доведені суб'єктом звернення (ліквідатором) і, відповідно, підлягають встановленню судом для покладення субсидіарної відповідальності, мають братися до уваги також положення частини першої статті 215 ГК України та підстави для порушення справи про банкрутство (стаття 1, частина третя статті 10, стаття 11 Закону про банкрутство), з огляду на які такими діями можуть бути:

1) вчинення суб'єктами відповідальності будь-яких дій, спрямованих на набуття майна, за відсутності активів для розрахунку за набуте майно чи збільшення кредиторської заборгованості боржника без наміру її погашення;

2) прийняття суб'єктами відповідальності рішення про виведення активів боржника, внаслідок чого настала неплатоспроможність боржника щодо його інших зобов'язань;

3) прийняття суб'єктами відповідальності рішення, вказівок про вчинення майнових дій чи бездіяльності боржника щодо захисту власних майнових інтересів



юридичної особи боржника на користь інших юридичних осіб, що мало наслідком настання неплатоспроможності боржника.

Подібні правові висновки сформульовані у постановках КГС ВС від 16.06.2020 у справі № 910/21232/16, від 30.01.2018 у справі № 923/862/15, від 05.02.2019 у справі № 923/1432/15 та від 10.03.2020 у справі № 902/318/16.

Оцінюючи будь-які дії/бездіяльність суб'єктів відповідальності щодо покладення на них субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, суд має відмежовувати дії суб'єктів відповідальності, які належать до ризиків підприємницької діяльності, від винних дій таких суб'єктів, що мали наслідком настання неплатоспроможності боржника та відсутність активів на задоволення вимог кредиторів (стаття 42 ГК України).

Час, що минув з дати припинення повноважень суб'єктів відповідальності до дати порушення справи про банкрутство боржника, не є вирішальним чинником, що впливає на встановлення складу об'єктивної сторони правопорушення, однак має враховуватися судами поряд з іншими обставинами справи при встановленні причинно-наслідкового зв'язку між винними діями суб'єкта відповідальності та настанням негативних наслідків у боржника, які є підставою субсидіарної відповідальності (зокрема, встановлення обставин щодо можливості усунення таких негативних наслідків іншими посадовими особами боржника, які були наділені управлінськими функціями щодо боржника після припинення повноважень суб'єкта відповідальності, однак не вчинили належних дій з усунення негативних наслідків).

Суб'єкти правопорушення для застосування субсидіарної відповідальності за частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство чітко визначені цією нормою. Це – засновники (учасники, акціонери) або інші особи, у тому числі керівник боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, за умови доведення вчинення ними винних дій (бездіяльності), що спричинили наслідки у вигляді неплатоспроможності боржника та відсутності у нього активів для задоволення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі.

Суб'єктивною стороною правопорушення для застосування субсидіарної відповідальності є ставлення особи до вчинюваних нею дій чи бездіяльності (мотиву, мети, умислу чи необережності суб'єкта правопорушення).

Судами попередніх інстанцій встановлено та матеріалами справи підтверджується, що відповідно до пункту 1.3 статуту ТОВ "Староолександрівка", затвердженого зборами учасників банкрута (протокол № 1 від 24.01.2012) та зареєстрованого державним реєстратором, учасниками товариства були ОСОБА\_3 (у період з 24.01.2012 по 12.02.2015 була засновником ТОВ "Староолександрівка" відповідно до витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань) та ОСОБА\_2 (у період з 24.01.2012 по 30.12.2014 виконувала обов'язки керівника; у період з 24.01.2012 по 12.02.2015 була засновником ТОВ "Староолександрівка" відповідно до витягу з Єдиного

державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань).

Відповідно до витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, ОСОБА\_1 значиться керівником ТОВ "Староолександрівка" з 30.12.2014. Також в матеріалах справи наявний наказ від 30.12.2014 про вступ на посаду новообраного директора ОСОБА\_1 і наказ від 30.12.2014 про анулювання печаток ТОВ "Староолександрівка" та введення у користування нових печаток.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що борги ТОВ "Староолександрівка" перед кредиторами утворилися до вступу ОСОБА\_1 на посаду директора: заборгованість ТОВ "Староолександрівка" перед ТОВ "Агрохімічна компанія "Вітагро" виникла з 10.05.2014 внаслідок неналежного виконання ОСОБА\_2 повноважень керівника товариства та умов договору поставки від 30.04.2014 № 106-04/14ЖТ (260 719,78 грн – основний борг, 55 535,04 грн – пеня, 105 806,96 грн – штраф, 42 986,50 грн – 36% річних, 346 850,52 грн – курсова різниця, разом 811 898,80 грн), що підтверджується рішенням Господарського суду Хмельницької області від 19.05.2015 у справі № 924/425/15; борг ТОВ "Староолександрівка" перед ПАТ "Державна продовольчозернова корпорація України" виник з 25.11.2014 внаслідок неналежного виконання ОСОБА\_2 повноважень керівника товариства та умов договору поставки зерна майбутнього врожаю № 43-К від 28.04.2014 (714 078,26 грн – попередня оплата, 244 000 грн – пеня, 600 000 грн – штраф, 198 413,43 грн – 24 % річних, разом – 175 6491,69 грн), що підтверджується постановою Рівненського апеляційного господарського суду від 09.06.2015 у справі № 906/145/15; борг ТОВ "Староолександрівка" перед ГУ ДФС у Житомирській області у зв'язку з несплатою боржником плати за землю за 2015 рік, яка була виведена з оренди ОСОБА\_2.

Отже, судами попередніх інстанцій встановлено, що неплатоспроможність боржника виникла з договорів, які були укладені ОСОБА\_3 та ОСОБА\_2, до призначення ОСОБА\_1 на посаду директора боржника.

При цьому судами попередніх інстанцій встановлено, що ані ОСОБА\_2, ані ОСОБА\_3 не передали ОСОБА\_1 жодних документів щодо діяльності ТОВ "Староолександрівка", а тому, ОСОБА\_1 не мала жодної можливості з'ясувати реальний стан справ ТОВ "Староолександрівка" та виконувати або ефективно заперечувати вимоги ТОВ "Агрохімічна компанія "Вітагро" та АТ "Державна продовольчо-зернова корпорація України".

На підставі встановлених обставин суди попередніх інстанцій дійшли висновку про відсутність волевиявлення ОСОБА\_1, яке б характеризувалось прямим умислом, щодо вилучення майна боржника та припинення його діяльності і щодо наслідків таких дій – настання його неплатоспроможності та банкрутства, невиконання зобов'язань перед кредиторами.

З огляду на викладене суди попередніх інстанцій правомірно відмовили у задоволенні заяви ліквідатора банкрута в частині покладення на ОСОБА\_1

субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями товариства у зв'язку з доведенням його до банкрутства.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.03.2021 у справі № 906/904/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95382180>.

### **7. Покладення субсидіарної відповідальності на керівника боржника як на його одноосібний виконавчий орган становить втручання держави у майнові права такої фізичної особи**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ОСОБА\_1 постанову Східного апеляційного господарського суду від 08.02.2021 та ухвалу Господарського суду Харківської області від 08.12.2020 у справі № 5023/2837/11 про банкрутство ТОВ Дружне підприємство Технологічної групи “Екіпаж” і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

#### **ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

Постановою Господарського суду Харківської області від 09.08.2011 ТОВ Дружне підприємство Технологічної групи “Екіпаж” визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності на засновника та керівника боржника, обґрунтовуючи яку зазначив, що керівником ТОВ Дружне підприємство Технологічної групи “Екіпаж” ОСОБА\_1 протягом 2009-2011 років умисно приймалися нераціональні управлінські рішення, які негативно впливали на статутну діяльність підприємства, що призвело до фінансових збитків, втрат і, як наслідок, до неможливості розрахуватися із кредиторами. У подальшому, під час ліквідаційної процедури ОСОБА\_1 за допомогою підконтрольних їй підприємств придбало майно боржника за цінами, які значно нижчі за ринкові (за рахунок цього майна здійснювалася статутна діяльність боржника).

Ухвалою Господарського суду Харківської області від 08.12.2020, залишеною без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 08.02.2021, заяву ліквідатора задоволено, покладено субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями ТОВ Дружне підприємство Технологічної групи “Екіпаж” у зв'язку з доведенням його до банкрутства у сумі 8 417 802,36 грн на засновника банкрута – Приватну фірму “Міжнародне агентство по найму” та керівника боржника ОСОБА\_1, стягнуто з них солідарно на користь банкрута кошти в сумі 8 417 802,36 грн.

Судові рішення мотивовані прийняттям керівником банкрута – ОСОБА\_1 протягом 2009–2011 років нераціональних управлінських рішень, які негативно впливали на статутну діяльність підприємства, що призвело до фінансових збитків, втрат, і, як наслідок, до неможливості розрахуватися з кредиторами.

Стосовно строку позовної давності судом апеляційної інстанції зазначено, що інститут позовної давності не застосовується до зміни суб'єктного складу в зобов'язанні, оскільки це, по-перше, не передбачено нормами матеріального закону, по-друге, під час зміни суб'єктного складу (покладанні субсидіарної відповідальності)

не відбувається повторного розгляду цивільно-правової вимоги до основного боржника (підприємства).

Не погоджуючись з цими судовими рішеннями, ОСОБА\_1 звернулася до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просила їх скасувати та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

### ОЦІНКА СУДУ

Скасовуючи оскаржувані судові рішення та направляючи справу в частині розгляду заяви ліквідатора боржника про покладення субсидіарної відповідальності на ОСОБА\_1 на новий розгляд до суду першої інстанції, КГС ВС зазначив про таке.

Аналіз зміни показників господарської діяльності боржника у фінансових звітах у негативний бік за відсутності доказів на підтвердження підстав для їх зміни (договори, рішення, акти, первинна документація із зазначенням осіб, які їх укладали та вчиняли, підписували тощо), не вказує на особу (осіб), яка прийняла рішення чи вчинила дію/бездіяльність та тим самим призвела до зміни цих показників; не вказує на спосіб, у який змінилися ці показники (продаж, безоплатне відчуження, розтрата тощо). При цьому відсутність у ліквідатора через неотримання, ненадання керівником наведеної первинної документації незалежно від причин її відсутності не може братись судом до уваги і тим виправдовувати посилання лише на відомості у фінансових звітах, оскільки у цьому разі призведе до порушення закріпленого в статті 77 ГПК України положення про допустимість доказів у господарському процесі.

КГС ВС зауважив, що згідно із частинами першою – третьою статті 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Порядок створення органів юридичної особи встановлюється установчими документами та законом. У випадках, встановлених законом, юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників. Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень.

У статті 99 ЦК України визначено, що загальні збори товариства своїм рішенням створюють виконавчий орган та встановлюють його компетенцію і склад. Виконавчий орган товариства може складатися з однієї або кількох осіб. Виконавчий орган, що складається з кількох осіб, приймає рішення у порядку, встановленому абзацом першим частини другої статті 98 цього Кодексу. Повноваження члена виконавчого органу можуть бути в будь-який час припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень. Назвою виконавчого органу товариства відповідно до установчих документів або закону може бути "правління", "дирекція" тощо.

Отже, для покладення субсидіарної відповідальності на керівника боржника насамперед слід визначитися з питаннями, чи є керівник одноосібним виконавчим органом товариства та які саме дії/бездіяльність керівника або укладені ним правочини призвели до виникнення непогашеної заборгованості перед кредиторами.

При цьому відомості щодо дій/бездіяльності, укладених правочинів, які залишилися невиконаними боржником, суд може отримати з ухвали попереднього засідання, якою визначалися підстави виникнення, структура та розмір конкурсної заборгованості боржника, тим більше, якщо така ухвала керівником боржника як одноосібним виконавчим органом та самостійним учасником провадження у справі про банкрутство не оскаржувалася в апеляційному/касаційному порядку або була залишена без зміни/зміненна судами апеляційної та/чи касаційної інстанцій.

Досліджуючи питання вини керівника боржника як одноосібного виконавчого органу боржника, суд має відповідати на ті питання, які ставить керівник боржника у розрізі можливості неповного покладення субсидіарної відповідальності на нього у зв'язку з тим, що збитки боржникові було завдано з огляду на певні обставини, що не залежали від волі самого керівника.

Покладення субсидіарної відповідальності на керівника боржника як на його одноосібний виконавчий орган становить втручання держави у майнові права такої фізичної особи. При цьому подібне втручання компенсується низкою гарантій, наданих відповідачеві як національним законодавством, так і міжнародними зобов'язаннями України. У цьому сенсі слід зауважити, що, здійснюючи реалізацію таких гарантій, можливість покладення субсидіарної відповідальності та її обсяг мають бути піддані трискладовому тесту (рішення Європейського суду з прав людини від 01.06.2006 у справі "Федоренко проти України") на визначення того, чи було втручання законним у контексті національного законодавства; чи переслідувало таке втручання мету, спрямовану на задоволення інтересів суспільства, та чи було дотримано справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами фундаментальних прав окремої особи.

Щодо законності втручання у цьому випадку КГС ВС зауважив, що чинне національне галузеве законодавство у сфері банкрутства з 01.01.2000 містить у собі інститут субсидіарної відповідальності керівника та інших осіб за боргами боржника, що виключає посилення відповідача на необізнаність щодо наслідків можливості покладення на нього субсидіарної відповідальності. При цьому загальне спрямування такого інституту вбачається у приватно-правовому розрізі у сенсі необхідності спонукання суб'єктів господарювання до добросовісної поведінки, яка матиме на меті погашення боргів перед кредиторами – особами приватного права та має публічно-правову сферу застосування, що зводиться до неприпустимості доведення боржника до банкрутства, фіктивного банкрутства та ухилення від сплати податків з використанням доведення боржника до банкрутства та фіктивного банкрутства як інструментів досягнення такої мети (ухилення від сплати податків).

Балансування інтересів керівника боржника з огляду на фундаментальні його права та загальні інтереси суспільства вбачається у необхідності у кожному окремому випадку, з урахуванням пояснень та заперечень відповідача, визначати той розмір субсидіарної відповідальності, який має бути покладений на відповідача. При цьому згідно із загальним підходом практики ЄСПЛ (рішення від 11.12.2018 у справі "Лекіч проти Словенії", від 03.06.2021 у справі "Буссутіл проти Мальти") сама по собі презумпція національного законодавства щодо відповідальності керівника за всі



зобов'язання очолюваної ним компанії не суперечить принципам, закладеним у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. При цьому КГС ВС зауважив, що справа "Лекіч проти Словенії" стосувалася сплати комерційної заборгованості, а справа "Буссутіл проти Мальти" – сплати податків, водночас загальний підхід щодо можливості притягнення керівника до субсидіарної відповідальності перед третіми особами залишається незмінним.

У цій справі судами попередніх інстанцій не наведено наявності у діях колишнього керівника (директора) банкрута ОСОБА\_1 об'єктивної сторони господарського правопорушення у вигляді конкретних дій/бездіяльності ОСОБА\_1 та їх причинно-наслідкового зв'язку з наслідками у вигляді доведення до банкрутства.

Більше того, подібна ситуація позбавляє відповідача можливості доводити свою невинуватість у діяннях (діях чи бездіяльності) з доведення до банкрутства, як і стосовно існування/відсутності об'єктивної сторони такого правопорушення.

Крім того, суди попередніх інстанцій безпідставно вказали на дії ОСОБА\_1, які призвели до банкрутства банкрута: "в ході ліквідаційної процедури майно ТОВ Дружне підприємство Технологічної групи "Екіпаж", за рахунок якого здійснювалась його виробнича діяльність, було придбане ТОВ "Дойче Машинери Технолоджи", директором якого є колишній голова ліквідаційної комісії та директор підприємства-банкрута ОСОБА\_1".

Ці дії були вчинені ОСОБА\_1 вже під час ліквідаційної процедури (після визнання боржника банкрутом) і тому жодним чином не можуть свідчити про доведення ТОВ Дружне підприємство Технологічної групи "Екіпаж" до банкрутства, факт якого вже встановлено судовим рішенням.

Отже, розглядаючи по суті заяву ліквідатора банкрута щодо покладення субсидіарної відповідальності на засновника ТОВ Дружне підприємство Технологічної групи "Екіпаж" – Приватну фірму "Міжнародне агентство по найму" та керівника боржника ОСОБА\_1, на суди попередніх інстанцій зобов'язані були перевірити належним чином доводи ліквідатора банкрута щодо умисного доведення засновником та керівником ТОВ Дружне підприємство Технологічної групи "Екіпаж" до його банкрутства і заперечення названих осіб проти цього, чого не було зроблено судами першої та апеляційної інстанцій.

З огляду на викладене КГС ВС визнав, що судові рішення, ухвалені за відсутності належних доказів на підтвердження елементів/складових об'єктивної сторони порушення, тобто дій/бездіяльності конкретної особи (суб'єкта) відповідальності, що вказують на доведення до банкрутства, не можуть вважатися такими, що відповідають критеріям справедливого судового розгляду відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка є частиною національного законодавства України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 10.06.2021 у справі № 5023/2837/11 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97597937>.

8. Особа, відкликана з посади голови правління, тобто фактично позбавлена будь-яких повноважень, не могла й не може нести відповідальність за управлінські рішення (дії/бездіяльність) третіх осіб, які в подальшому були уповноважені здійснювати керівництво товариством, забезпечувати його подальшу діяльність та ліквідацію

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ОСОБА\_1 постанову Західного апеляційного господарського суду від 13.07.2020 у справі № 914/3120/15 про банкрутство ЗАТ "Будівельне підприємство № 16 "Оздоббуд" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Львівської області від 28.03.2016 ЗАТ "Будівельне підприємство № 16 "Оздоббуд" визнано боржника банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника з виплати заробітної плати та середньомісячного заробітку за час непроведення розрахунку боржником на його колишнього керівника – ОСОБА\_2.

Ухвалою Господарського суду Львівської області від 16.09.2019 заяву ліквідатора задоволено; стягнуто з ОСОБА\_2 на користь банкрута кошти на суму 211 392,31 грн.

Місцевим судом встановлено, що відповідно до рішення позачергових зборів акціонерів від 29.01.2007, оформленого наказом № 11 від 29.01.2007, ОСОБА\_2 призначена головою правління ЗАТ "БП № 16 "Оздоббуд".

Судом встановлено факти реалізації 22.08.2007 та 09.10.2007 нерухомого майна банкрута на загальну суму 658 000 грн. З 2008 року фактично припинено діяльність боржника та порушено в 2015 році щодо нього провадження у справі про банкрутство. Заборгованість перед кредиторами відповідно до реєстру вимог кредиторів боржника становить 4 133 289,82 грн, у тому числі перед кредитором ОСОБА\_1 – 211 392,31 грн, з яких 140 018,11 грн – заборгованість із заробітної плати та 71 374,20 грн – компенсація у зв'язку із затримкою у виплаті заробітної плати.

Місцевий суд зазначив, що ОСОБА\_2 проігнорувала виконання ухвали Господарського суду Львівської області від 06.02.2017 і вимоги частини шостої статті 41 Закону про банкрутство щодо передачі бухгалтерської та іншої документації банкрута його ліквідатору. Зазначене призвело до несвоєчасного звільнення ОСОБА\_1 та збільшення заборгованості з виплати заробітної плати. Тож суд дійшов висновку, що саме внаслідок зазначених дій керівника товариства ОСОБА\_2 утворилася заборгованість із заробітної плати та компенсації із заборгованої заробітної плати у зв'язку із затримкою її виплати перед кредитором ОСОБА\_1.

Постановою Західного апеляційного господарського суду від 13.07.2020 ухвалу місцевого господарського суду скасовано частково, в задоволенні заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на керівника боржника та у стягненні з ОСОБА\_2 коштів на суму 211 392,31 грн відмовлено.



Апеляційний суд дійшов висновку про наявність безумовної підстави для скасування судового рішення (відповідно до пункту 3 частини третьої статті 277 ГПК України), оскільки ОСОБА\_2 не була повідомлена належним чином про час і місце судового засідання, а оскаржуваною ухвалою вирішено питання про її права та обов'язки і покладено обов'язок щодо сплати 211 392,31 грн як субсидіарної відповідальності керівника боржника за доведення його до стану неплатоспроможності.

Не погоджуючись з постановою суду апеляційної інстанції, ОСОБА\_1 звернулася до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просила її скасувати і залишити в силі ухвалу суду першої інстанції.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін постанову суду апеляційної інстанції, КГС ВС виходив з такого.

Частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство (частиною другою статті 61 КУзПБ) не встановлено заборони для покладення субсидіарної відповідальності на суб'єктів відповідальності, якщо на час порушення/здійснення провадження у справі про банкрутство їх повноваження припинились. Визначальним для цієї відповідальності є доведення ліквідатором причинно-наслідкового зв'язку між винними діями/бездіяльністю цих осіб та настанням негативних для боржника наслідків (неплатоспроможності боржника та відсутності у боржника активів для задоволення вимог, визнаних у процедурі банкрутства вимог кредиторів).

Час, що минув з дати припинення повноважень щодо боржника суб'єктів відповідальності до дати порушення справи про банкрутство боржника, не є вирішальним чинником, що впливає на встановлення складу об'єктивної сторони правопорушення, однак має враховуватися судами поряд з іншими обставинами справи при встановленні причинно-наслідкового зв'язку між винними діями суб'єкта відповідальності та настанням негативних наслідків у боржника, які є підставою субсидіарної відповідальності (стосовно встановлення обставин щодо можливості усунення таких негативних наслідків іншими посадовими особами боржника, які були наділені управлінськими функціями щодо боржника після припинення повноважень суб'єкта відповідальності, однак не вчинили належних дій щодо усунення негативних наслідків).

Суб'єкти правопорушення для застосування субсидіарної відповідальності за частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство чітко визначені цією нормою. Це – засновники (учасники, акціонери) або інші особи, у тому числі керівник боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, за умови доведення вчинення ними винних дій (бездіяльності), що спричинили наслідки у вигляді неплатоспроможності боржника, та відсутності у боржника активів для задоволення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі.

Суб'єктивною стороною правопорушення для застосування субсидіарної відповідальності є ставлення особи до вчинюваних нею дій чи бездіяльності (мотиву, мети, умислу чи необережності суб'єкта правопорушення).

Апеляційним судом встановлено та матеріалами справи підтверджено, що рішення про ліквідацію ЗАТ "БП № 16 "Оздоббуд" прийнято позачерговими зборами акціонерів товариства 14.02.2009. А пізніше відповідно до протоколу № 1 від 14.02.2009 позачергові збори акціонерів товариства прийняли рішення про відкликання з посади голови правління ЗАТ "БП № 16 "Оздоббуд" ОСОБА\_2 та обрання на зазначену посаду ОСОБА\_3, а також про призначення ліквідатором товариства Мазурок Н. Ю. Зазначена інформація внесена до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань і має використовуватися у спорах з третіми особами.

Отже, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що з 14.02.2009 ОСОБА\_2 не є відповідальною особою як керівник боржника за управління зазначеним товариством та наслідки такого управління, в тому числі й щодо укладення (припинення) трудових договорів з працівниками боржника, одним з яких була ОСОБА\_1, грошові вимоги якої визнані у справі про банкрутство на суму 211 392,31 грн.

Припинення повноважень директора ОСОБА\_2 та введення процедури самоліквідації боржника відповідно до статей 105, 110 ЦК України мають наслідком перехід до ліквідатора (ліквідаційної комісії) повноважень щодо управління справами юридичної особи. Тож з 14.02.2009 до моменту порушення справи про банкрутство 29.09.2015 повноваженнями щодо управління юридичною особою – боржником ОСОБА\_2 не була наділена та не могла вжити належних заходів щодо виплати ОСОБА\_1 належної їй заробітної плати чи звільнити її з роботи, оскільки такі повноваження перейшли до інших осіб.

З огляду на встановлені апеляційним судом фактичні обставини, КГС ВС погодився з правильністю висновків апеляційного суду про недоведення ліквідатором причинно-наслідкового зв'язку між діями директора – ОСОБА\_2 за період виконання нею повноважень керівника боржника до 14.02.2009 та невплатою заробітної плати працівнику боржника – ОСОБА\_1 на момент порушення справи про банкрутство 29.09.2015, оскільки у зазначений період такими повноваженнями були наділені інші посадові особи боржника.

Ухвалюючи рішення про стягнення спірної суми в порядку субсидіарної відповідальності, місцевий суд виходив з обставин відчуження в час дії повноважень директора ОСОБА\_2 майнового комплексу боржника у 2007 році, що мало наслідком припинення ведення ним господарської діяльності.

КГС ВС погодився з правильністю висновків апеляційного суду про те, що встановлення таких обставин не підтверджує винних дій ОСОБА\_2 з доведення боржника до неплатоспроможності, не спростовує правомірності укладеного в 2007 році правочину з відчуження майна боржника, не спростовує наявності волевиявлення засновників боржника (акціонерів) на припинення його діяльності згідно з рішенням позачергових зборів акціонерів ЗАТ "БП № 16 "Оздоббуд" 14.02.2009. Тому встановлення таких фактичних обставин не підтверджує об'єктивної сторони складу господарського правопорушення з доведення саме ОСОБА\_2 підприємства боржника до стану неплатоспроможності та відсутності активів боржника для задоволення вимог кредиторів внаслідок винних дій ОСОБА\_2

Судом апеляційної інстанції встановлено, що ОСОБА\_2 відкликана з посади голови правління, тобто фактично позбавлена будь-яких повноважень, тому така особа не могла й не може нести відповідальності за управлінські рішення (дії/бездіяльність) третіх осіб, які в подальшому були уповноважені здійснювати керівництво товариством, забезпечувати його подальшу діяльність та ліквідацію, оскільки заборгованість перед ОСОБА\_1 виникла у період 2008–2017 років, а сам факт наявності часткової заборгованості із заробітної плати ОСОБА\_1 у період, коли підприємством керувала ОСОБА\_2, не підтверджує вчинення нею винних дій, що мали наслідком настання неплатоспроможності підприємства-боржника.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 01.10.2020 у справі № 914/3120/15 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92228626>.

**9. За наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі ліквідатор подає заяву про покладення субсидіарної відповідальності не раніше, ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі у разі недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ОСОБА\_1 постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 15.12.2020 та ухвалу Господарського суду Вінницької області від 31.08.2020 у справі № 902/1129/15 (902/579/20) про банкрутство ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Вінницької області від 15.12.2015 ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ухвалою цього ж суду від 31.08.2020, залишеною без змін постановою Північно-західного апеляційного суду від 15.12.2020, задоволено заяву ліквідатора банкрута, покладено субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" у розмірі 1 164 734,91 грн у зв'язку з доведенням товариства до банкрутства на ОСОБА\_2 та ОСОБА\_1, стягнуто з них солідарно на користь ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" кошти у розмірі 1 164 734,91 грн як субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" у зв'язку з доведенням до банкрутства.

Не погоджуючись з рішеннями судів попередніх інстанцій, ОСОБА\_1 звернулася до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просила їх скасувати та ухвалити нове рішення, яким відмовити у задоволенні заяви ліквідатора ТОВ "Біопаливна аграрна компанія".

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін оскаржувані судові рішення, КГС ВС виходив з такого.

Подана в порядку статті 61 КУзПБ заява ліквідатора банкрута мотивована тим, що внаслідок протиправних дій ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, які виконували повноваження посадових осіб ТОВ "Біопаливна аграрна компанія", в період з 2011 року фактично всі активи зазначеного товариства були відчужені на користь третіх заінтересованих осіб, внаслідок чого ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" з 2012 року припинило господарську діяльність та не змогло погасити заборгованість перед кредиторами у розмірі 1 164 734,91 грн, що стало наслідком порушення ухвалою Господарського суду Вінницької області від 26.08.2015 провадження у справі № 902/1129/15 про банкрутство.

У справі, яка переглядається, суди дійшли висновку, що укладання ОСОБА\_2 від імені ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" угод про розірвання договорів оренди земельних ділянок без повноважень в поєднанні з тим, що основним видом діяльності боржника є вирощування зернових та технічних культур, позбавило товариство можливості використовувати земельні ділянки в господарській діяльності, отримувати від цього дохід і надалі погашати вимоги кредиторів.

Окрім того, судами встановлено, що згідно з наданою ліквідатором банківською випискою АТ "Прокредит Банк" за період з 24.12.2010 по 04.03.2012 (з 24.10.2011 ОСОБА\_1 припинила виконання повноважень директора ТОВ "Біопаливна аграрна компанія") через банківські корпоративні картки, відкриті на ім'я ОСОБА\_1, були зняті кошти з карткового рахунку ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" у загальній сумі близько 18 592 558,00 грн за відсутності доказів наявності правових підстав для їх зняття та використання.

Отже, встановивши наведені обставини, надавши оцінку поданим сторонами доказам в їх сукупності, попередні судові інстанції дійшли правильного висновку, що внаслідок протиправних дій ОСОБА\_1, ОСОБА\_2 в період з 2011 року активи ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" (у тому числі грошові кошти товариства у загальній сумі 18,5 млн грн) були відчужені на користь заінтересованої юридичної особи. У результаті ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" із 2012 року припинило господарську діяльність (останній фінансовий звіт надано до ГУ статистики за 2011 рік) та не змогло погасити заборгованість перед кредиторами у розмірі 1 164 734,91 грн, що стало наслідком порушення справи № 902/1129/15 про банкрутство ТОВ "Біопаливна аграрна компанія", визнання його в подальшому банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, який покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, за наявності підтвердження вини зазначених осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності.

Про те, що субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, свідчить той факт, що законодавство не пов'язує можливість покладення субсидіарної відповідальності в порядку частини другої статті 61 КУзПБ на третіх осіб з наявністю вироку у кримінальній справі щодо таких осіб про встановлення в їх діях (бездіяльності) кримінального правопорушення, оскільки в цьому випадку особи відповідно до спеціального припису Кодексу

притягуються до цивільної відповідальності у формі солідарного стягнення (аналогічний висновок про застосування норм права викладено в постанові КГС ВС від 09.10.2019 у справі № 910/21232/16).

Поряд з цим приписи частини другої статті 61 КУзПБ не передбачають обов'язкової наявності вироку у кримінальній справі для можливості покладення субсидіарної відповідальності на третіх осіб.

Водночас притаманною ознакою цивільно-правової відповідальності є те, що особа, яка є відповідачем, повинна доказати відсутність своєї вини.

З викладеного можна дійти висновку, що після визнання боржника банкрутом за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, доки такі особи не доведуть протилежного.

Однак, дослідивши та надавши оцінку наявним у справі доказам, суди першої та апеляційної інстанцій встановили, що ОСОБА\_1, ОСОБА\_2 не надали доказів на спростування обставин, про які повідомлено ліквідатором банкрута.

Зокрема, судами встановлено, що ОСОБА\_1 в порядку статті 74 ГПК України не надала суду доказів на підтвердження доводів про зняття з карткового рахунку та використання коштів ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" для відповідних потреб товариства, що свідчить про безпідставність використання коштів за допомогою корпоративної картки під час виконання повноважень директора боржника і після їх припинення.

Крім того, апеляційним судом було відхилено посилання ОСОБА\_1 на відсутність будь-яких документів у зв'язку із закінченням строків їх зберігання та значним проміжком часу, оскільки зазначені доводи не можуть бути підставою для звільнення від відповідальності. Судом з'ясовано, що ОСОБА\_1 не вжила всіх можливих заходів задля отримання таких документів.

При цьому суд апеляційної інстанції визнав безпідставними і доводи ОСОБА\_2, яка обґрунтувала неможливість надання доказів на підтвердження відсутності своєї вини вилученням відповідних документів правоохоронними органами, оскільки, як правильно зазначив апеляційний суд, вона не була позбавлена права подати клопотання про витребування доказів у цій справі.

Поряд з наведеним КГС ВС зазначив, що визначене частиною другою статті 61 КУзПБ господарське правопорушення, за вчинення якого засновники (учасники, акціонери), керівник боржника та інші особи, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності разом із боржником у процедурі банкрутства у разі відсутності майна боржника, має обґрунтовуватися судами шляхом встановлення складу такого правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони).

За встановлених обставин вчинення протиправних дій ОСОБА\_1, ОСОБА\_2 в період із 2011 року суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що сукупність



зазначених обставин та дій цих осіб, попри їх обов'язок як власника та засновника ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" передбачити можливість настання негативних для боржника наслідків вилучення у нього майна та вчинити передбачені законом заходи щодо запобігання банкрутству боржника (стаття 4 КУзПБ), перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з обставинами неможливості боржником здійснювати господарську діяльність та отримувати прибуток, які подальшому створили умови та підстави для визнання боржника банкрутом з неможливістю задовольнити кредиторські вимоги у межах справи про банкрутство за рахунок майна боржника.

Отже, надавши оцінку доводам сторін та наявним у справі доказам в їх сукупності, встановивши наведені обставини, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний господарський суд, дійшов правильного висновку про наявність підстав для покладення субсидіарної відповідальності на ОСОБА\_2 та ОСОБА\_1 за зобов'язаннями ТОВ "Біопаливна аграрна компанія" у зв'язку з доведенням до банкрутства.

Щодо доводів ОСОБА\_1 про застосування позовної давності до вимог ліквідатора банкрута КГС ВС зазначив таке.

Відповідно до частини першої статті 61 КУзПБ одним з повноважень ліквідатора у справі про банкрутство є аналіз фінансового стану банкрута.

Можливістю подання в межах справи про банкрутство заяви до третіх осіб, які згідно із законодавством несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, наділений виключно ліквідатор банкрута.

З наведеного можна дійти висновку, що обов'язок виявлення наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено саме на ліквідатора банкрута, що пов'язано з виконанням ним повноважень, визначених статтею 61 КУзПБ.

Оскільки положення частини другої статті 61 КУзПБ не встановлюють ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, саме детальний аналіз ліквідатора фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство, дасть змогу ліквідатору банкрута виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Відповідно до абзацу другого частини другої статті 61 КУзПБ у разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Аналіз положень абзацу другого частини п'ятої статті 61 КУзПБ дає підстави для висновку, що заява про покладення субсидіарної відповідальності може бути подана ліквідатором до суду в разі, коли буде встановлена недостатність майна боржника для повного задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство.

Отже, ліквідатор за наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі подає таку заяву (про покладення субсидіарної відповідальності) не раніше, ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі у разі недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута.

Підтвердженням викладеного є те, що розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.

Наведені висновки спростовують доводи заявника касаційної скарги про те, про перебіг строку позовної давності до вимог щодо покладення субсидіарної відповідальності починається з ухвалення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом.

При цьому суд касаційної інстанції зазначив, що висновки КГС ВС, викладені у постановях від 02.09.2020 у справі № 923/1494/15 та від 10.12.2020 у справі № 922/1067/17, на які посилається скаргник в касаційній скарзі, не є релевантними для справи № 902/1129/15 (902/579/20), оскільки матеріально-правове регулювання спірних правовідносин не є подібним. Наявність висновків Верховного Суду щодо застосування аналогічних статей Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" не може вважатися висновком щодо застосування саме частини другої статті 61 КУзПБ, оскільки Закон про банкрутство втратив чинність з моменту введення в дію КУзПБ 21.10.2019.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 24.02.2021 у справі № 902/1129/15(902/579/20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95567184>.

**10. Висновок розпорядника майна щодо виявлення ознак доведення боржника до банкрутства та відомості, наведені у ньому, за відсутності інших доказів на підтвердження підстав для покладення субсидіарної відповідальності, не можуть бути самостійною підставою для застосування такої відповідальності. Обставини, які стали підставою для визнання судом боржника банкрутом, не можуть ототожнюватися з підставами для субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у справі про банкрутство**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою Комунального виробничого житлово-експлуатаційного підприємства № 10 (далі – КВЖЕП № 10) в особі його ліквідатора ухвалу Господарського суду Житомирської області від 13.10.2020 та постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 16.12.2020 у справі № 4/44-Б (906/811/20) про банкрутство КВЖЕП № 10 і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Житомирської області від 03.11.2011 КВЖЕП № 10 визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду з позовною заявою про стягнення з Житомирської міської ради (далі – відповідач) 2 052 149,53 грн субсидіарної відповідальності.

Позовна заява мотивована обов'язком відповідача сплатити на користь банкрута заявлену до стягнення суму субсидіарної відповідальності, оскільки відповідач як власник та засновник банкрута прийняв рішення про передачу його майнових активів іншій юридичній особі, чим позбавив боржника майна, за рахунок якого він мав отримувати прибуток та розраховуватися з кредиторами, однак не вирішив питання про правонаступництво цієї особи після боржника, внаслідок чого були створені умови, за яких він став неплатоспроможним та був визнаний банкрутом. Мотивуючи свої вимоги, ліквідатор зазначив про прямий умисел відповідача як власника боржника щодо припинення його діяльності і настання стану неплатоспроможності та банкрутства без наміру погашення вимог кредиторів за рахунок майна боржника, що було попередньо вилучене.

Справа переглядалася судами неодноразово.

За результатами нового розгляду Господарський суд Житомирської області ухвалою від 13.10.2020, залишеною без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 16.12.2020, відмовив ліквідатору банкрута в задоволенні його вимог до відповідача про стягнення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника.

Рішення судів мотивовані відсутністю правових підстав для покладення на відповідача субсидіарної відповідальності, що становить суму визнаних кредиторських вимог за зобов'язаннями боржника у цій справі, оскільки невжиття ліквідатором всієї повноти дій у ліквідаційній процедурі унеможлиблює вирішення питання про покладення субсидіарної відповідальності, в тому числі щодо визначення її розміру.

Не погодившись із зазначеними судовими рішеннями, ліквідатор КВЖЕП № 10 звернувся до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просив їх скасування та ухвалити нове рішення про задоволення позову.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін оскаржувані судові рішення, КГС ВС зазначив таке.

Спір у цій справі за заявою ліквідатора банкрута виник щодо складу дій та рішень, які є підставою для субсидіарної відповідальності відповідача як засновника банкрута, що є комерційним комунальним підприємством, за його зобов'язаннями у справі про банкрутство.

Ураховавши встановлені судами попередніх інстанцій обставини:

відображення та облік на балансі банкрута житлового фонду та іншого майна, метою передачі якого відповідачем банкруту було здійснення технічної експлуатації без права володіння, користування та розпорядження;

подальшої передачі цього майна у процедурі банкрутства боржника за рішенням власника (відповідача) на баланс комунального виробничого житлового ремонтно-експлуатаційного підприємства № 13 згідно з додатками 1, 2;

невиявлення ліквідатором (невчинення дій щодо виявлення) у процедурі банкрутства боржника будь-якого іншого майна, яке йому належить на праві господарського відання, підлягає включенню до ліквідаційної маси боржника у розумінні статті 42, частини першої статті 43, частини першої статті 44, статті 45 Закону про банкрутство (чинного на час звернення ліквідатора з вимогами про покладення на відповідача субсидіарної відповідальності), статей 62, 63, 64 чинного КУзПБ і за рахунок коштів від продажу якого було б можливе задоволення вимог кредиторів боржника, –

КГС ВС дійшов висновку, що на передані за рішенням відповідача як власником боржника об'єкти житлового фонду та іншого майна не поширюються ні права боржника розпоряджатися цим майном у розумінні статей 317, 319 ЦК України, зокрема шляхом реалізації на аукціоні у межах ліквідаційної процедури боржника у справі про банкрутство задля задоволення вимог кредиторів відповідно до вимог частини першої статті 42, частини першої статті 43, частини першої статті 44 Закону про банкрутство правовий режим господарського відання, стверджуваний ліквідатором правовий режим оперативного управління (стаття 137 ГК України) з огляду на обставини складу майна та його цільове призначення – для перебування зазначених об'єктів житлового фонду та іншого майна на балансі боржника (для здійснення технічної експлуатації без права володіння, користування та розпорядження), а також положення частини першої статті 42 Закону про банкрутство, що встановлюють заборону на включення до складу ліквідаційної маси, зокрема об'єктів житлового фонду та об'єктів комунальної інфраструктури, імперативно зобов'язуючи передати це майно в разі банкрутства підприємства в порядку визначеному законодавством, у комунальну власність відповідних територіальних громад без додаткових умов зі здійсненням фінансування в установленому порядку.

КГС ВС дійшов висновку, що неможливість здійснення господарської діяльності комунальним комерційним підприємством через вилучення за рішенням власника майна, за рахунок використання якого комунальне комерційне підприємство може отримувати прибуток, але не є його власністю та не включається до ліквідаційної маси в разі банкрутства цього підприємства, за умови, що власник (засновник) не визначив для боржника інших способів та засобів отримання прибутку або джерела погашення заборгованості перед кредиторами, зумовлює для законодавця через механізм, закріплений у частині першій статті 619 ЦК України, частині першій статті 215 ГК України та частині п'ятій статті 41 Закону про банкрутство, врегулювати спірні правовідносини та захистити у такий спосіб інтереси кредиторів суб'єкта комерційної господарської діяльності.

При цьому КГС ВС звернувся до практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо субсидіарної відповідальності муніципального органу (органу місцевого самоврядування) за зобов'язаннями муніципального підприємства. Зокрема, у пункті 62 рішення ЄСПЛ у справі "Єршова проти Російської Федерації" зазначено, що враховуючи публічний характер діяльності підприємства, істотний ступінь контролю за його майном з боку муніципальних органів влади і їх рішень, які мали наслідком передачу майна і подальшу ліквідацію підприємства, підприємство не було наділене

достатньою організаційною та управлінською незалежністю від муніципальних органів влади. Отже, незалежно від статусу підприємства як самостійної юридичної особи муніципальна влада і, відповідно, держава мають бути в межах Конвенції визнані відповідальними за діяльність і бездіяльність підприємства.

Водночас суди попередніх інстанцій, окрім обставин прийняття рішень про створення та збільшення статутного фонду боржника, не встановили ні обставин передачі відповідачем як власником при створенні та/або протягом діяльності боржника йому будь-якого майна (у господарське відання та/або в оперативне управління тощо), за рахунок використання якого він як комунальне комерційне підприємство може виконувати передбачені його статутом види діяльності та отримувати прибуток, ні обставин прийняття суб'єктами відповідальності рішення про виведення цих або грошових активів боржника.

Наведене також підтверджується рішеннями у цій справі, ухваленими за результатами розгляду заяви боржника до відповідача про визнання права повного господарського відання на нерухоме майно у межах цієї справи (ухвала Господарського суду Житомирської області від 18.12.2018, залишена без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 25.03.2019, якими встановлена відсутність на балансі боржника закріпленого за ним уповноваженим органом (власником) на праві господарського відання нежитлового фонду, окрім житлового фонду та об'єктів комунальної інфраструктури.

Натомість, житлові та нежитлові приміщення, що були передані та перебували на балансі боржника без будь-якого передбаченого законом правового режиму, але для конкретного функціонального призначення – для здійснення технічної експлуатації без прав володіння, користування та розпорядження – і передачу яких від боржника третім особам за рішеннями відповідача ліквідатор вважає підставою для притягнення відповідача до субсидіарної відповідальності у спірних правовідносинах, не можуть ототожнюватися з майном в режимі господарського відання/оперативного управління у розумінні положень Закону про банкрутство, КУзПБ, вилучення якого є підставою для субсидіарної відповідальності.

Тому ні рішення відповідача про укладення договору між відповідачем та ТОВ "Керуюча компанія "КомЕнерго-Житомир" на управління та утримання частини житлового фонду міської ради, що перебуває на балансі боржника та КВЖРЕП № 12, ні рішення виконавчого комітету відповідача про дозвіл боржнику передати житловий фонд та інше майно відповідача на баланс комунального виробничого житлового ремонтно-експлуатаційного підприємства № 13 згідно з додатками 1, 2 не є тими діями власника боржника та обставинами (у розумінні положень частини першої статті 619 ЦК України, частини першої статті 215 ГК України та частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство (частини другої статті 61 КУзПБ)), що перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з подальшою неможливістю боржника здійснювати господарську діяльність та отримувати прибуток, істотним збільшенням суми зобов'язань, що створили умови та підстави для порушення справи про банкрутство з неможливістю задовольнити ці вимоги у межах справи про банкрутство за рахунок майна боржника.



У зв'язку з викладеним КГС ВС погодився з висновками судів в оскаржуваних рішеннях про те, що відсутність правових підстав для покладення на відповідача субсидіарної відповідальності, яка становить суму визнаних кредиторських вимог за зобов'язаннями боржника у цій справі, зумовлена невжиттям ліквідатором всієї повноти дій у ліквідаційній процедурі, що унеможлиблює визначення розміру субсидіарної відповідальності, а також недоведенням вчинення відповідачем дій, які перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з неможливістю боржника здійснювати господарську діяльність та отримувати прибуток, у тому числі через відсутність доказів, які вказують на стабільне та послідовне збільшення зобов'язань боржника перед кредиторами після вилучення майна (житлового фонду), яке фактично передано було у 2012 році.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.04.2021 у справі № 4/44-Б (906/811/20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96483479>.

**11. Відсутність податкової звітності за визначений період не є безумовною підставою для притягнення керівника до субсидіарної відповідальності, оскільки така звітність лише є інформативним відображенням діяльності юридичної особи, яке може бути використане не як основний, а як один із доказів**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ліквідатора ТОВ "Логістичний консалтинг центр-1" постанову Північного апеляційного господарського суду від 22.09.2020 у справі № 910/20004/17 про банкрутство ТОВ "Логістичний консалтинг центр – 1" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду міста Києва від 19.03.2018 ТОВ "Логістичний консалтинг центр-1" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ухвалою Господарського суду міста Києва від 01.04.2020 заяву ліквідатора банкрута про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства через неправомірне виведення активів боржника задоволено частково. Покладено субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника – ТОВ "Логістичний консалтинг центр-1" на ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, стягнуто з них в солідарному порядку 2 938 820,12 грн для забезпечення задоволення вимог кредиторів.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 22.09.2020 ухвалу Господарського суду міста Києва від 01.04.2020 скасовано; в задоволенні заяви ліквідатора відмовлено.

Не погоджуючись з постановою апеляційного суду, ліквідатор банкрута звернувся до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просив її скасувати і залишити в силі ухвалу суду першої інстанції.

### ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС змінив мотивувальну частину постанови Північного апеляційного господарського суду від 22.09.2020, залишивши її резолютивну частину без змін з огляду на таке.

З матеріалів справи вбачається, що заява ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на його керівника ОСОБА\_1 надійшла до суду 23.09.2019.

11.12.2019 ліквідатором подано уточнену заяву про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника.

Тож суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що розгляд такої заяви, з урахуванням вимог пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ, повинен здійснюватися на підставі положень цього Кодексу.

Частиною другою статті 61 КУзПБ передбачено правове регулювання субсидіарної відповідальності посадових осіб боржника та його засновників. Так, визначене частиною другою статті 61 КУзПБ господарське правопорушення, за вчинення якого засновники (учасники, акціонери), керівник боржника та інші особи, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності поряд з боржником у процедурі банкрутства у разі відсутності майна боржника, має обґрунтовуватися судами шляхом встановлення складу такого правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони).

Задовольняючи заяву ліквідатора, місцевий суд виходив з того, що керівник боржника – ОСОБА\_1 не надав на вимогу ліквідатора документів, які б дозволили здійснити аналіз фінансового стану боржника, не надавав звітів до податкових органів, а ліквідатор встановив обставини перерахування коштів як поворотної фінансової допомоги на рахунки інших юридичних осіб (ТОВ "Логістичний консалтинг центр-2", ТОВ "Профбезпека", ТОВ "Агроекспорт-2016").

Водночас, скасовуючи ухвалу місцевого суду, апеляційний суд з огляду на доводи та надані ОСОБА\_1 докази дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на визначених ліквідатором осіб.

Перевіряючи правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій положень законодавства про банкрутство щодо субсидіарної відповідальності (частини першої статті 215 ГК України, частини другої статті 61 КУзПБ) в контексті наявності складу господарського правопорушення в діях керівника боржника ОСОБА\_1 та співзасновників ОСОБА\_2, ОСОБА\_3, що можуть мати наслідком покладення на них субсидіарної відповідальності за незадоволеними вимогами до боржника кредитора – ТОВ "Онтекс Україна", КГС ВС зазначив таке.

Ліквідатор неодноразово звертався із заявою про покладення субсидіарної відповідальності на керівника боржника. Так, ліквідатором 03.09.2018 була подана заява про покладення на керівника ОСОБА\_1 субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства через неправомірне виведення активів. Зазначена заява була мотивована тим, що згідно

з випискою за рахунком керівником боржника після надходження коштів на рахунок здійснювалося їх виведення на рахунки інших юридичних осіб – ТОВ "Логістичний консалтинг центр-2", ТОВ "Профбезпека", ТОВ "Агроекспорт-2016", а загалом було виведено 501 000 грн.

За результатами розгляду зазначеної заяви ліквідатора місцевий суд постановив ухвалу від 17.12.2018, відповідно до змісту якої суд дійшов висновку про те, що згідно з витягами з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань ТОВ "Логістичний консалтинг центр-1" та ТОВ "Логістичний консалтинг центр-2" є пов'язаними між собою особами у контексті пункту 14.1.159 ПК України. Водночас суд виснував про те, що ТОВ "Логістичний консалтинг центр-1" та ТОВ "Профбезпека", ТОВ "Агроекспорт-2016" не є пов'язаними особами, оскільки мають різних засновників та керівників.

Місцевим судом також було встановлено, що правовою підставою для перерахування коштів у кожному із випадків були договори про надання поворотної безвідсоткової фінансової допомоги, які у судовому порядку недійсними не визнавалися та з огляду на положення статті 204 ЦК України є чинними. Суд також зазначив, що сума, переведена на рахунки за договорами поворотної фінансової допомоги, становить 501 000 грн, в той час як сума боргу сягає 2 938 820 грн.

За таких обставин місцевий суд дійшов висновку про відсутність причинно-наслідкового зв'язку між діями керівника боржника щодо перерахування коштів з розрахункових рахунків боржника та неможливістю задоволення вимог кредиторів.

Як вбачається з матеріалів справи та Єдиного державного реєстру судових рішень, зазначена ухвала місцевого суду не оскаржувалась, набрала законної сили, а тому з огляду на частину четверту статті 75 ГПК України обставини, встановлені судом та зазначені в цій ухвалі, не підлягають доказуванню при розгляді іншої справи (мають преюдиційне значення).

З матеріалів також вбачається, що 23.09.2019 ліквідатором була подана заява про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на керівника ТОВ "Логістичний консалтинг центр-1" ОСОБА\_1, в якій згідно з порівняльним аналізом її змісту зі змістом заяви від 03.09.2018 зазначено тотожні обставини та доводи щодо покладення субсидіарної відповідальності на керівника боржника.

Аналіз уточненої заяви ліквідатора, поданої 11.12.2019, свідчить, що ліквідатором було розширено перелік осіб, на яких арбітражний керуючий просив покласти субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника, а також визначив правовою підставою для накладення такої відповідальності статтю 61 КУзПБ.

Водночас обставини щодо перерахування коштів (підстава перерахування – договори поворотної фінансової допомоги), коло осіб, які могли впливати на перерахування таких коштів (засновники, учасники та керівники юридичних осіб), та сума перерахованих коштів залишились незмінними.

Задовольняючи ухвалою від 01.04.2020 уточнену заяву ліквідатора, місцевий суд дійшов протилежних висновків щодо обставин переведення в період з 13.04.2016 по 14.03.2017 коштів на суму 501 000,00 грн на рахунки ТОВ "Логістичний консалтинг

центр-1" та ТОВ "Профбезпека", ТОВ "Агроекспорт-2016" порівняно з висновками, викладеними в ухвалі від 17.12.2021.

КГС ВС визнав обґрунтованим висновок апеляційного суду про те, що за встановленими місцевим господарським судом обставинами відсутні ознаки протиправності поведінки в діях ОСОБА\_1, оскільки розширення кола осіб, до яких було пред'явлено вимогу щодо субсидіарної відповідальності (зазначення не лише керівника боржника, а й засновників контрагентів боржника та їх керівників), та зміна правового регулювання щодо пред'явлення таких вимог (втрата чинності положень статті 41 Закону про банкрутство та введення в дію КУзПБ) не змінили фактичних обставин перерахування коштів з рахунків боржника на рахунки інших юридичних осіб на суму 501 000,00 грн на підставі договорів поворотної фінансової допомоги в період з 13.04.2016 по 14.03.2017, яким вже було надано оцінку місцевим судом в ухвалі від 17.12.2018.

Із дій керівника боржника, учасників та засновників, доводів ліквідатора щодо покладення відповідальності відповідно до частини другої статті 61 КУзПБ з урахуванням положень статті 74, 76, 77 ГПК України вбачається недоведеним причинно-наслідковий зв'язок між виплатою 501 000,00 грн на рахунки юридичних осіб за договорами та негативними наслідками (виникненням заборгованості на суму 2 938 820,00 грн), оскільки місцевим судом не здійснювався аналіз інших платежів боржника між зазначеними ліквідатором юридичними особами, не надавалась оцінка щодо наявності/відсутності інших джерел погашення заборгованості боржника та щодо обставин виникнення заборгованості тощо.

КГС ВС звернув увагу, що відсутність податкової звітності за визначений період не є безумовною підставою для притягнення керівника до субсидіарної відповідальності, оскільки така звітність лише є інформативним відображенням діяльності юридичної особи, яке може бути використане не як основний, а як один із доказів. За відсутності такої звітності місцевий суд повинен був надати оцінку іншим наявним у матеріалах справи доказам та документам, які підтверджують або спростовують наявність/відсутність майна або інших активів для погашення заборгованості.

Отже, місцевий суд дійшов передчасних висновків про наявність підстав для задоволення заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на ОСОБА\_1, ОСОБА\_2, ОСОБА\_3.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 23.02.2021 у справі № 910/20004/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95567106>.

**12. Власник (засновник) боржника та орган управління його майном зобов'язані передбачити можливість настання негативних для боржника наслідків і вчинити передбачені Законом про банкрутство заходи щодо запобігання банкрутству боржника (стаття 5 Закону про банкрутство), які перебувають у причинно-наслідковому зв'язку із обставинами неможливості боржника здійснювати господарську діяльність та отримувати прибуток, що в подальшому створили умови та підстави для визнання**

боржника банкрутом з неможливістю задовольнити кредиторські вимоги у межах справи про банкрутство за рахунок майна боржника.

У разі визнання господарським судом обґрунтованими та доведеними вимоги про покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб суд зобов'язаний застосувати норми про позовну давність, якщо про це заявлено стороною у спорі до ухвалення судом рішення

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ОСОБА\_1 постанову Східного апеляційного господарського суду від 17.06.2020 та ухвалу Господарського суду Харківської області від 16.10.2018 у справі № 922/1067/17 про банкрутство ТОВ "Елітфармація" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Харківської області від 15.06.2017 ТОВ «Елітфармація» визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ухвалою Господарського суду Харківської області від 16.10.2018, залишеною без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 17.06.2020, заяву ліквідатора банкрута задоволено. Покладено солідарно субсидіарну відповідальність на засновника – ОСОБА\_1 та керівника боржника – ОСОБА\_2 у зв'язку з доведенням до банкрутства ТОВ "Елітфармація", стягнуто з них солідарно на користь банкрута 2 179 324,77 грн.

Рішення судів мотивоване тим, що встановлені Харківським окружним адміністративним судом факти укладення та підписання посадовими особами завідомо не вигідних для ТОВ "Елітфармація" фіктивних договорів з МПП "Струм", заплутування звітності, а також знищення (втрата) документів, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства, спричинили виникнення заборгованості в розмірі 2 179 324,77 грн, позбавлення можливості здійснення боржником господарської діяльності, що в подальшому неминуче призвело до несплати грошових зобов'язань і, як наслідок, до банкрутства ТОВ "Елітфармація".

Відхиляючи подані ОСОБА\_1, ОСОБА\_2 під час апеляційного провадження заяви про застосування строку позовної давності, апеляційний суд зазначив, що інститут позовної давності не застосовується до зміни суб'єктного складу в зобов'язанні, оскільки це не передбачено нормами матеріального закону, у разі зміни суб'єктного складу (покладення субсидіарної відповідальності) не відбувається повторного розгляду цивільно-правової вимоги до основного боржника (підприємства). Виявлення ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено саме на ліквідатора банкрута, що пов'язано з виконанням ліквідатором повноважень, визначених статтею 41 Закону про банкрутство, а відповідна заява не може бути подана іншою особою, ніж ліквідатор.

Не погоджуючись з ухваленими судовими рішеннями, ОСОБА\_1 звернулася до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просила їх скасувати та ухвалити нове рішення, яким відмовити в задоволенні заяви ліквідатора банкрута.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін оскаржувані судові рішення, КГС ВС виходив з такого.



Виявлення наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено на ліквідатора банкрута, що пов'язано з виконанням ліквідатором банкрута повноважень, визначених статтею 41 Закону про банкрутство.

Саме аналіз ліквідатором фінансового стану банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дасть змогу ліквідатору банкрута виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Суб'єктами правопорушення, субсидіарна відповідальність за яке може бути покладена у справі про банкрутство за заявою ліквідатора, є засновники (учасники, акціонери) або інші особи, у тому числі керівник боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, за умови існування вини цих осіб у банкрутстві боржника, тобто вчиненні суб'єктом (суб'єктами) винних дій, що призвели до банкрутства боржника.

При цьому Закон про банкрутство (так само, як і КУзПБ) не встановлює заборони для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі на керівника боржника, повноваження яких до та на час порушення/здійснення провадження у справі про банкрутство припинилися, оскільки одним з визначальних для цієї відповідальності є причинно-наслідковий зв'язок між діями/бездіяльністю цих осіб та наслідками у вигляді доведення боржника до банкрутства та банкрутства, за умови винних дій цих осіб (суб'єктивна сторона).

Така правова позиція наведена КГС ВС, зокрема, в постановах від 16.06.2020 у справі № 910/21232/16, від 14.07.2020 у справі № 904/6379/16.

Судом апеляційної інстанції встановлено, що засновниками ТОВ "Елітфармація" були у період з 21.01.2009 по 10.12.2010 у рівних частках ОСОБА\_1 та ОСОБА\_3, у період з 10.12.2010 – ОСОБА\_1 одноособово.

Згідно з висновками акта перевірки ТОВ "Елітфармація" № 2693/234/26308303 від 30.11.2011 встановлена фіктивність (нереальність) здійснення господарських операцій боржником з його контрагентом МПП "Струм" за період з 22.01.2009 по 30.03.2011, що стало підставою для нарахування грошового зобов'язання з податку на прибуток в сумі 1 545 050, 00 грн та застосування штрафних санкцій в розмірі 386 262,50 грн.

Ураховуючи встановлені обставини справи та приписи статті 619 ЦК України, суд апеляційної інстанції правильно вказав на наявність права кредитора самостійно обирати шляхи задоволення своїх вимог, в тому числі визначати особу, до якої заявляти субсидіарну вимогу.

Окремо КГС ВС зазначив, що оцінюючи будь-які дії/бездіяльність суб'єктів відповідальності (відповідно до наведених моделей) щодо покладення на них субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, суд має відмежовувати дії та обставини, які належать до ризиків підприємницької/господарської діяльності (стаття 42 ГК України).

Щодо відповідальності засновників та керівників суб'єктів господарювання КГС ВС зазначив таке.

Відповідно до статті 211 ГК України засновники (учасники) суб'єкта підприємництва, власник майна, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, у межах своїх повноважень зобов'язані вживати своєчасних заходів щодо запобігання його банкрутству.

Згідно зі статтею 92 ЦК України дії органу або особи, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, у відносинах із третіми особами розглядаються як дії самої юридичної особи.

Отже, обов'язок здійснення контролю за діяльністю виконавчих органів та товариства положеннями закону та статуту покладено саме на учасників (засновників) цього товариства з метою запобігання порушень їх прав.

Тому є неспроможними доводи представника ОСОБА\_1 про її необізнаність як засновника товариства щодо фінансового та майнового стану ТОВ "Елітфармація".

При цьому, КГС ВС зазначив, що ОСОБА\_1 і ОСОБА\_2 у період з 22.01.2009 по 30.03.2011 (період вчинення фіктивних (нереальних) господарських операцій боржником з його контрагентом – МПП "Струм") були тими особами, які мали можливість давати обов'язкові для боржника вказівки чи мали змогу іншим чином визначати його дії.

Тож є правильним висновок судів попередніх інстанцій, що сукупність зазначених обставин, дій та бездіяльності відповідачів, попри їх обов'язок як власника (засновника) боржника та як органу управління майном боржника передбачити можливість настання негативних для боржника наслідків та вчинити передбачені Законом про банкрутство заходи щодо запобігання банкрутству боржника (стаття 5 Закону про банкрутство), перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з обставинами неможливості боржником здійснювати господарську діяльність та отримувати прибуток, що в подальшому створили умови та підстави для визнання боржника банкрутом з неможливістю задовольнити кредиторські вимоги у межах справи про банкрутство за рахунок майна боржника.

Щодо застосування строку позовної давності КГС ВС зазначив таке.

Можливість судового захисту суб'єктивного права особи в разі його порушення, визнання або оспорювання, зокрема, обумовлена строком, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу – позовною давністю (стаття 256 ЦК України).

Загальна позовна давність установлюється тривалістю у три роки (стаття 257 ЦК України).

Відповідно до частин другої та третьої статті 267 ЦК України заява про захист цивільного права або інтересу має бути прийнята судом до розгляду незалежно від спливу позовної давності. Позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення.

Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові (частина четверта статті 267 ЦК України).

Узявши до уваги ті обставини, що:

– заява про покладення субсидіарної відповідальності може бути подана виключно ліквідатором у разі, коли буде встановлена недостатність майна боржника

для повного задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство у разі виявлення ліквідатором наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника;

– виявлення наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено саме на ліквідатора банкрута, що пов'язано з виконанням ліквідатором банкрута повноважень, визначених статтею 41 Закону про банкрутство, –

КГС ВС дійшов висновку, що прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом є тою обставиною, яка свідчить, що ліквідатор довідався або міг довідатися про наявність ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії.

Така правова позиція висловлена КГС ВС у постанові від 02.09.2020 у справі № 923/1494/15.

Тому є обґрунтованою позиція судів попередніх інстанцій про те, що заяву ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на його керівника та засновника подано в межах визначеного статтею 257 ЦК України трирічного строку позовної давності.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 10.12.2020 у справі № 922/1067/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93589364>.

### **13. У разі визнання господарським судом обґрунтованими та доведеними вимоги про покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб суд зобов'язаний застосувати норми про позовну давність, якщо про це заявлено стороною в спорі до винесення судом рішення**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою ОСОБА\_1 постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 12.05.2020 та ухвалу господарського суду Херсонської області від 13.12.2019 у справі № 923/1494/15 про банкрутство ПП "Серпень-2003" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

#### **ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

Постановою Господарського суду Херсонської області від 23.11.2015 ПП "Серпень-2003" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на його керівника та засновника – ОСОБА\_1 і просив стягнути з неї 2 463 098,66 грн на користь банкрута.

Ухвалою Господарського суду Херсонської області від 04.02.2019, залишеною без змін постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 08.04.2019, задоволено заяву ліквідатора та покладено субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника на його керівника та засновника – ОСОБА\_1 в сумі 2 463 098,66 грн та стягнуто з нього на користь банкрута цю суму.

Постановою КГС ВС від 03.09.2019 зазначені судові рішення скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду першої інстанції.

За результатами нового розгляду заяви ліквідатора банкрута Господарський суд Херсонської області ухвалою від 13.12.2019, залишеною без змін постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 12.05.2020, її задовольнив, поклав субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями ПП "Серпень-2003" на його керівника та засновника – ОСОБА\_1 у сумі 2463 098,66 грн та стягнув з неї на користь ПП "Серпень-2003" названу суму.

При цьому суди попередніх інстанцій виходили з того, що висновки ліквідатора стосовно доведення боржника до банкрутства підтверджуються матеріалами справи та аналізом фінансово-господарської діяльності, якими встановлено, що боржник припинив свою господарську (підприємницьку) діяльність, активи боржника передані іншій юридичній особі, наявна кредиторська заборгованість боржника не задоволена, що є підставою для задоволення заяви про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на його керівника.

З приводу застосування до спірних правовідносин позовної давності суди попередніх інстанцій зазначили, що заява подана ліквідатором банкрута в межах строку позовної давності.

Не погоджуючись з цими судовими рішеннями, ОСОБА\_1 звернулася до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просила їх скасувати і ухвалити нове рішення, яким відмовити у задоволенні заяви ліквідатора.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін оскаржувані судові рішення, КГС ВС виходив з такого.

Частина п'ята статті 41 Закону про банкрутство не встановлює ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника.

Саме детальний аналіз ліквідатора фінансового стану банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство, дасть змогу ліквідатору банкрута виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Заява про покладення субсидіарної відповідальності може бути подана ліквідатором до суду в разі, коли буде встановлена недостатність майна боржника для повного задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство (абзац другий частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство).

За наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі ліквідатор подає таку заяву (про покладення субсидіарної відповідальності) не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі у разі обставин недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута.

Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою (абзац перший частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство).

Тож прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом є тією обставиною, яка свідчить, що ліквідатор довідався або міг довідатися про наявність ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії.

Ураховуючи, що постановою господарського суду боржника визнано банкрутом 23.11.2015, із заявою про покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на його керівника та засновника ліквідатор звернувся у липні 2018 року, КГС ВС погодився з висновком судів попередніх інстанцій про те, що ліквідатор звернувся до суду в межах визначеного статтею 257 ЦК України трирічного строку позовної давності.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.09.2020 у справі № 923/1494/15 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91436800>.

**14. У разі доведення, що стан неплатоспроможності боржника – комунального підприємства настав унаслідок передачі його активів іншій юридичній особі, на власника боржника (орган місцевого самоврядування) може бути покладена субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями такого боржника**

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою АТ "НАК "Нафтогаз України" постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 28.11.2019 у справі № 924/1076/17 про банкрутство КП "Полонське підприємство теплових мереж" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Хмельницької області від 13.12.2017 КП "Полонське підприємство теплових мереж" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення на його власника субсидіарної відповідальності і стягнення солідарно з Полонської міської ради та виконавчого комітету Полонської міської ради об'єднаної територіальної громади на користь банкрута коштів у розмірі 13 464 634,27 грн.

Ухвалою Господарського суду Хмельницької області від 16.05.2019 заяву ліквідатора банкрута задоволено, стягнуто солідарно з Полонської міської ради та виконавчого комітету Полонської міської ради об'єднаної територіальної громади на користь банкрута 13 464 634,27 грн.

Постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 28.11.2019 ухвалу суду першої інстанції в частині задоволення заяви ліквідатора банкрута скасовано та ухвалено нове рішення про відмову в її задоволенні.

Не погоджуючись з постановою суду апеляційної інстанції, АТ "НАК "Нафтогаз України" звернулося до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просило її скасувати і залишити в силі ухвалу місцевого суду від 16.05.2019.



### ОЦІНКА СУДУ

Скасовуючи постанову суду апеляційної інстанції та залишаючи в силі ухвалу суду першої інстанції, КГС ВС виходив з такого.

Згідно з частиною першою статті 619 ЦК України договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи.

Статтею 215 ГК України встановлено відповідальність за порушення законодавства про банкрутство. У випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства. Умисним банкрутством визнається стійка неплатоспроможність суб'єкта підприємництва, викликана цілеспрямованими діями власника майна або посадової особи суб'єкта підприємництва, якщо це завдало істотної матеріальної шкоди інтересам держави, суспільства або інтересам кредиторів, що охороняються законом.

За частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою. У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані тільки для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому цим Законом.

Отже, неможливість здійснення господарської діяльності комунальним комерційним підприємством для одержання прибутку через вилучення за рішенням власника майна, за рахунок якого комунальне комерційне підприємство може отримувати прибуток, однак не є його власністю та не включається до ліквідаційної маси в разі банкрутства цього підприємства, за умови, що власник (засновник) не визначив для боржника інших способів та засобів отримання прибутку або джерела погашення заборгованості перед кредиторами, зумовлює для законодавця через механізм, закріплений у частині першій статті 619 ЦК України, частині першій статті 215 ГК України та частині п'ятій статті 41 Закону про банкрутство (в тому числі абзаці другому частини п'ятої цієї статті), врегулювати спірні правовідносини та захистити у такий спосіб інтереси кредиторів суб'єкта комерційної господарської діяльності. Аналогічна правова позиція викладена в постанові КГС ВС від 10.03.2020 у справі № 902/318/16.

Скасовуючи ухвалу суду першої інстанції в частині задоволення заяви ліквідатора про покладення на власника боржника субсидіарної відповідальності і стягнення солідарно з Полонської міської ради та виконавчого комітету Полонської міської ради об'єднаної територіальної громади на користь КП "Полонське підприємство теплових мереж" кошти в розмірі 13 464 634,27 грн і ухвалюючи в цих частинах нове рішення про відмову в задоволенні заяви ліквідатора, суд апеляційної інстанції послався на приписи абзацу першого частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство та зазначив, що виявлення ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено саме на ліквідатора банкрута відповідно до вимог статті 41 Закону про банкрутство, а приписи частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство не встановлюють ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника.

Проте суд апеляційної інстанції залишив поза увагою абзац другий частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство, яким прямо передбачено, що в разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Ураховавши встановлені судом першої інстанції обставини, зокрема щодо:

- створення КП "Полонське підприємство теплових мереж" для здійснення комерційної господарської діяльності із закріпленням за ним на праві повного господарського відання майна комунальної власності;

- здійснення боржником виробничої діяльності, передбаченої статутом, з використанням майна, переданого йому Полонською міською радою на праві повного господарського відання, однак без права розпоряджатися цим майном та без можливості звернути стягнення на це майно на вимогу кредиторів;

- вилучення у боржника майна за рішенням голови Полонської міської ради Полонського району Полонської міської об'єднаної територіальної громади та передання його від боржника до іншої юридичної особи, не вирішивши питання про правонаступництво особи, яка отримала майнові активи боржника відповідно до пункту 7.1 Статуту;

- відсутності активів у банкрута, за рахунок яких можливе задоволення вимог кредиторів;

- бездіяльності Полонської міської ради як власника і засновника боржника та виконавчого комітету Полонської міської ради як органу управління майном боржника стосовно КП "Полонське підприємство теплових мереж" через невизначення для нього після вилучення майна інших способів та засобів отримання прибутку або джерел погашення ним заборгованості перед кредиторами, –

КГС ВС дійшов висновку, що сукупність зазначених обставин, дій та бездіяльності Полонської міської ради та виконавчого комітету Полонської міської ради, попри їх обов'язок як власника та засновника боржника і як органу управління майном

боржника передбачити можливість настання негативних для боржника наслідків у результаті вилучення у нього майна та вчинити визначені Законом про банкрутство заходи щодо запобігання банкрутству боржника (стаття 5 Закону про банкрутство), перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з обставинами неможливості боржником здійснювати господарську діяльність та отримувати прибуток, що в подальшому створили умови та підстави для визнання боржника банкрутом з неможливістю задовольнити кредиторські вимоги у межах справи про банкрутство за рахунок майна боржника.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 16.06.2020 у справі № 924/1076/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89910779>.

\*\*\*

КГС ВС переглянув за касаційною скаргою Лиманської селищної ради Роздільнянського району Одеської області постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 14.07.2020 у справі № 916/1105/16 про банкрутство КП "Лиманськетеплокомуненерго" і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

### ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Господарського суду Одеської області від 07.06.2016 КП "Лиманськетеплокомуненерго" визнано банкрутом і відкрито ліквідаційну процедуру.

Ліквідатор банкрута звернувся до господарського суду із заявою про покладення субсидіарної відповідальності на засновника боржника та стягнення з Лиманської селищної ради Роздільнянського району Одеської області 5 446 531,69 грн.

З такою ж заявою до господарського суду звернулося АТ "НАК "Нафтогаз України".

Рішенням Господарського суду Одеської області від 18.02.2020 відмовлено в задоволенні заяви ліквідатора, заява АТ "НАК "Нафтогаз України" відхилена.

Постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 14.07.2020 пункт 1 резолютивної частини рішення Господарського суду Одеської області від 18.02.2020 скасовано та ухвалено нове рішення, яким задоволена заява ліквідатора банкрута, покладено субсидіарну відповідальність на Лиманську селищну раду Роздільнянського району Одеської області за зобов'язаннями КП "Лиманськетеплокомуненерг" і стягнуто на користь останнього з Лиманської селищної ради Роздільнянського району Одеської області 5 446 531,69 грн, що становить різницю між сумою вимог кредиторів банкрута, яка затверджена господарським судом, і ліквідаційною масою.

Не погоджуючись з постановою суду апеляційної інстанції, Лиманська селищна рада Роздільнянського району Одеської області звернулася до КГС ВС з касаційною скаргою, в якій просила її скасувати і залишити без змін пункт 1 резолютивної частини рішення суду першої інстанції.

### ОЦІНКА СУДУ

Залишаючи без змін постанову суду апеляційної інстанції, КГС ВС виходив з такого.

Визначене частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство (частиною другою статті 61 КУзПБ) господарське правопорушення, за вчинення якого засновники (учасники, акціонери), керівник боржника та інші особи, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності поряд з боржником у процедурі банкрутства у разі відсутності майна боржника, має обґрунтовуватися судами шляхом встановлення судами складу такого правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони).

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у певній сфері, у цьому випадку – права кредиторів на задоволення їх вимог до боржника у справі про банкрутство за рахунок активів боржника, що не можуть бути задоволені внаслідок відсутності майна у боржника.

Об'єктивну сторону такого правопорушення становлять дії або бездіяльність певних фізичних осіб, пов'язаних з боржником, що призвели до відсутності у нього майнових активів для задоволення вимог кредиторів. На відміну від КК України та КУпАП, у положеннях яких законодавець чітко визначив диспозицію кримінального та адміністративного порушення з доведення до банкрутства та фіктивного банкрутства, частина п'ята статті 41 Закону про банкрутство (частина друга статті 61 КУзПБ) має власну диспозицію (зміст) правопорушення: "банкрутство боржника з вини його засновників чи інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника...". Однак законодавцем не конкретизовано, які саме дії чи бездіяльність становлять об'єктивну сторону такого правопорушення. Вирішуючи питання щодо кола обставин, які мають бути доведені суб'єктом звернення (ліквідатором) та, відповідно, підлягають встановленню судом для покладення субсидіарної відповідальності, суд має брати до уваги також положення частини першої статті 215 ГК України та підстави для порушення справи про банкрутство (стаття 1, частина третя статті 10, стаття 11 Закону про банкрутство), з огляду на які такими діями можуть бути:

1) вчинення суб'єктами відповідальності будь-яких дій, спрямованих на набуття майна, за відсутності активів для розрахунку за набуте майно чи збільшення кредиторської заборгованості боржника без наміру її погашення;

2) прийняття суб'єктами відповідальності рішення про виведення активів боржника, внаслідок чого настала неплатоспроможність боржника за його іншими зобов'язаннями;

3) прийняття суб'єктами відповідальності рішення, вказівок про вчинення майнових дій чи бездіяльності боржника щодо захисту власних майнових інтересів юридичної особи – боржника на користь інших юридичних осіб, що мало наслідком настання неплатоспроможності боржника.

Подібних правових висновків КГС ВС дійшов у постановою від 16.06.2020 у справі № 910/21232/16, від 30.01.2018 у справі № 923/862/15, від 05.02.2019 у справі № 923/1432/15 та від 10.03.2020 у справі № 902/318/16.

Ураховуючи обставини щодо:

- створення КП "Лиманськетеплокомуненерго" для здійснення комерційної господарської діяльності із закріпленням за ним на праві господарського відання майна комунальної власності;

- вилучення у боржника майна за рішенням Лиманської селищної ради Роздільнянського району Одеської області від 25.05.2015 № 1049-VI та передання майна від боржника до іншої юридичної особи без вирішення питання про правонаступництво особи, яка отримала майнові активи боржника;

- відсутності активів у банкрута, за рахунок яких можливе задоволення вимог кредиторів;

- бездіяльності Лиманської селищної ради Роздільнянського району Одеської області як власника і засновника боржника стосовно КП «Лиманськетеплокомуненерго» через невизначення для нього після вилучення майна інших способів та засобів отримання прибутку або джерел погашення ним заборгованості перед кредиторами, –

суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що сукупність зазначених обставин, дій та бездіяльності Лиманської селищної ради Роздільнянського району Одеської області, попри її обов'язок як власника та засновника боржника і як органу управління майном боржника передбачити можливість настання негативних для боржника наслідків вилучення у нього майна і вчинити визначені Законом про банкрутство заходи щодо запобігання банкрутству боржника (стаття 5 Закону про банкрутство), перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з обставинами неможливості боржником здійснювати господарську діяльність та отримувати прибуток, що в подальшому створили умови та підстави для визнання боржника банкрутом з неможливістю задовольнити кредиторські вимоги у межах справи про банкрутство за рахунок майна боржника.

Тож суд апеляційної інстанції правильно визнав помилковим посилання місцевого господарського суду при відмові у задоволенні заяви про покладення субсидіарної відповідальності на те, що в матеріалах справи відсутній висновок про доведення до банкрутства боржника Лиманською селищною радою Роздільнянського району Одеської області, оскільки відсутність такого висновку в матеріалах справи не може бути беззаперечною підставою для звільнення засновника боржника від субсидіарної відповідальності.

Доводи скаржника про неможливість відчужувати у приватну власність низки об'єктів (зокрема, котельні з тепловими мережами, які виробляють теплову енергію для споживачів послуг житлово-комунальної сфери, бюджетних установ та організацій; об'єкти інженерної інфраструктури водопровідно-каналізаційного та газового господарства (включаючи мережі, споруди, устаткування), пов'язані з постачанням споживачам води, газу, відведенням і очищенням стічних вод, а також об'єкти благоустрою населених пунктів; військові містечка) жодним чином не впливають на правильність висновків суду апеляційної інстанції, оскільки власником – Лиманською селищною радою Роздільнянського району Одеської області не вирішено питання про правонаступництво особи, яка отримала майнові активи боржника,



відтак, кредиторська заборгованість боржника КП "Лиманськетеплокомуненерго" залишилася без майнового забезпечення. Такі дії свідчать про недотримання Лиманською селищною радою Роздільнянського району Одеської області свого обов'язку як власника та засновника боржника і як органу управління майном боржника передбачити можливість настання негативних для боржника наслідків вилучення у нього майна та вчинити визначені Законом про банкрутство заходи щодо запобігання банкрутству боржника.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.11.2020 у справі № 916/1105/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92971721>.

Огляд практики застосування Верховним Судом норм про субсидіарну відповідальність у справах про банкрутство (актуальна судова практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2020 року – червень 2021 року / упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС. Київ, 2021. 62 с.

**Застереження:** видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 [fb.com/supremecourt.ua](https://fb.com/supremecourt.ua)

 [t.me/supremecourtua](https://t.me/supremecourtua)

 [@supremecourt\\_ua](https://@supremecourt_ua)